

Slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole u funkciji njihova obrazovnog razvoja

---

Grbić, Eni

Master's thesis / Diplomski rad

2020

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:054311>

Rights / Prava: [In copyright](#) / [Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-08-16**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJ

Sveučilište u Zadru

Odjel za pedagogiju

Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Eni Grbić

Slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole u funkciji njihova obrazovnog razvoja

Diplomski rad

Zadar, 2020.

Sveučilište u Zadru
Odjel za pedagogiju
Diplomski sveučilišni studij pedagogije (dvopredmetni)

Slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne u funkciji njihova obrazovnog razvoja

Diplomski rad

Student/ica:

Eni Grbić

Mentor/ica:

izv. prof. dr. sc. Jasmina Vrkić Dimić

Zadar, 2020.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Eni Grbić**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **Slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole u funkciji njihova obrazovnog razvoja** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar,

21.

rujna

2020.

Sadržaj

1. UVOD	1
2. METODOLOGIJA RADA	3
2.1. PREDMET.....	3
2.2. CILJ	3
2.3. ZADACI.....	3
3. KULTURA SLOBODNOG VREMENA	4
3.1. FENOMEN SLOBODNOG VREMENA	5
3.2. POVIJEST SLOBODNOG VREMENA.....	7
3.3. AKTIVNOSTI I FUNKCIJE SLOBODNOG VREMENA	10
4. PRIKAZ REZULTATA EMPIRIJSKIH ISTRAŽIVANJA O PROVOĐENJU SLOBODNOG VREMENA DJECE I MLADIH	19
5. IZVANNASTAVNE I IZVANŠKOLSKE AKTIVNOSTI U FUNKCIJI OBRAZOVNOG RAZVOJA.....	30
5.1. IZVANNASTAVNE I IZVANŠKOLSKE AKTIVNOSTI GRADSKIH ŠKOLA GRADA ZADRA	33
6. ZAKLJUČAK	40
7. POPIS LITERATURE.....	43
8. Sažetak	48
9. Summary	49

1. UVOD

Svakodnevna je pojava postavljanje pitanja djeci, a tako i odraslima, o načinima na koje provode svoje slobodno vrijeme. Uz suvremeni užurbani životni tempo složeno je govoriti o tome što slobodno vrijeme je i koliko je ono uistinu „slobodno“. Ono što bi svaki čovjek trebao posjedovati je spoznaja o nužnosti slobodnog vremena. Svako dijete treba slobodno vrijeme za sebe, svaki roditelj treba vrijeme za sebe i svoje dijete. No, ono što je relevantnije od te same spoznaje je način na koji će se to slobodno vrijeme provoditi. Djeca osnovnoškolske dobi nakon vremena provedenog u školi te obveza koje trebaju ispuniti za sljedeći školski dan žele ostatak svakodnevnice ispuniti na njima svojstven način. O samoj djeci, njihovim željama, interesima, sposobnostima, ali i roditeljskom, nastavničkom i vršnjačkom utjecaju ovisi dječji odabir aktivnosti kojima će se ona baviti tijekom svog slobodnog vremena. Iz tog razloga potrebno je shvatiti kako je slobodno vrijeme „besposličarenja“ korisnije zamijeniti aktivnostima u kojima će biti implementirani sadržaji i ideje koje će djeci širiti vidike, maštu, kreativnost, u kojima će djeca integrativno učiti, povezivati već naučeno ili sadržaje koje trenutno uče sa stvarnim životnim događanjima i situacijama te na koncu svega motivirati dijete kako bi istraživalo svijet oko sebe. Slobodnovremenske aktivnosti mogu uvelike utjecati na dijete. Putem njih dijete se može odgajati i obrazovati u psihičkom, fizičkom, emocionalnom, socijalnom smislu, što je i sukladno tjelesnom, moralnom, intelektualnom, estetskom i radnom odgoju - temeljnim odgojnim područjima (prema Giesecke, 1993).

Ovaj rad osmišljen je i strukturiran kao teorijski pregledni rad koji iznosi relevantne teorijske spoznaje kao i pregled pojedinih empirijskih istraživanja provedenih na srodnu tematiku te njihove rezultate. Uz u nastavku prikazanu metodologiju rada, prethodno navedeni sadržaji će se problematizirati i povezati u jednu koherentnu i smislenu cjelinu. Također, jedan od istraživačkih elemenata ovoga rada biti će prikaz nekih konkretnih sadržaja vezanih uz slobodnovremenske aktivnosti učenika gradskih osnovnih škola grada Zadra.

Ovim radom želi se, kako se može naslutiti iz svega prethodno navedenog, pojačati svijest o značaju obrazovanja djece u slobodnom vremenu i tijekom slobodnih aktivnosti u periodu razredne i predmetne nastave. Želi se naglasiti heterogenost i bogatstvo različitih načina i oblika korištenja slobodnog vremena u funkciji obrazovnog razvoja te teorijski i praktično potkrijepiti činjenica da se djeca mogu kvalitetno i vrlo predano obrazovati tijekom svog slobodnog vremena te da slobodnovremenske aktivnosti mogu utjecati na daljnji obrazovni

razvoj ukoliko djeca pored sebe od samih početaka imaju dobre vodiče - roditelje, učitelje, pedagoge i vršnjake.

2. METODOLOGIJA RADA

2.1. PREDMET

Predmet ovog teorijskog preglednog rada s istraživačkim elementima su slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole u funkciji njihova obrazovnog razvoja.

2.2. CILJ

Cilj rada je problematizirati, ali i naglasiti važnost slobodnog vremena u kontekstu obrazovnog razvoja uzimajući u obzir osnovnoškolsku učeničku populaciju i spektar aktivnosti kojima se mogu baviti.

2.3. ZADACI

Na temelju navedenog predmeta i cilja te raspoloživih izvora literature istražiti će se:

1. načini definiranja fenomena slobodnog vremena i kulture slobodnog vremena,
2. povijesni razvoj slobodnog vremena,
3. utvrditi i problematizirati aktivnosti i funkcije slobodnog vremena,
4. analizirati i kritički promišljati rezultate ranijih istraživanja koja su se bavila srodnom tematikom,
5. istaknuti i utvrditi važnost izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti u kontekstu učeničkog obrazovnog razvoja
te na temelju trenutno relevantnih raspoloživih podataka o izvannastavnim aktivnostima gradskih osnovnih škola grada Zadra¹:
6. utvrditi i kritički promišljati adekvatnost slobodnovremenskih aktivnosti učenicima ponuđenih na odabir od strane njihovih škola.

---

¹ Podaci se odnose na prethodnih školskih godina realizirane izvannastavne aktivnosti u OŠ grada Zadra. Za očekivati je da će zbog izvanrednih okolnosti u kojima se ostvaruju školske aktivnosti tijekom 2020./2021. školske godine, a koje su vezane uz provođenje mjera propisanih zbog sprječavanja širenja pandemije izazvane virusom COVID-19, realizacija većine ili čak svih ranije planiranih izvannastavnih aktivnosti ipak (privremeno) izostati.

3. KULTURA SLOBODNOG VREMENA

Stoljeće u kojem živimo jasno je kapitalistički orijentirano te kako navodi i autorica Polić (2003) više cijeni konstantan i konzistentan rad nego besposličarenje. Već svima poznata izreka „vrijeme je novac“ upravo upućuje na nužnost rada, zarade i maksimalnog iskorištavanja vremena u svrhu kapitala i prihoda. Mali je broj onih koji si mogu priuštiti slobodno vrijeme. Najčešće pojam slobodnog vremena implicira vremenski period izvan radnih i školskih obveza. No, koliko je to vrijeme uistinu slobodno ako je i ono ispunjeno drugim zadacima, obvezama i aktivnostima? Iz tog razloga validno je spomenuti pojam dokolice koji koriste mnogi autori poput Polić (2003) i Lefebvrea (1988). Dokolica označava ono uistinu slobodno vrijeme koje nije određeno obvezama, za razliku od slobodnog vremena. U pedagoškom kontekstu promišljajući o ovim pojmovima uzimajući u obzir učenike², Polić (2003) obrazlaže pojam dokolice na primjeru igre „školice“. To je igra koja pripada vremenu dokolice, vremenu u kojem djeca istinski uživaju, sretna su, ali i uče na manje svjestan način. Autor Lefebvre (1988) iz tog razloga, između ostalih poimanja slobodnog vremena i dokolice, kategorizira vrijeme dokolice u prostor nesvakodnevnog u svakodnevnom. Odrastao, suvremen čovjek često provodi svoje „slobodno“ vrijeme na sebi specifičan način određenim tempom, životnim navikama i obvezama pritom ne primjećujući jednoobraznost svog slobodnog vremena.

Zato se, s obzirom na kulturna, povijesna i sociološka događanja i procese, ali i s obzirom na samog čovjeka te njegovog načina života, slobodno vrijeme konstantno mijenja. Upravo iz kompleksnosti onoga što za pojedinca slobodno vrijeme je ili nije, načina na koji nastaje, na koji se provodi te divergentnosti u shvaćanju ovog pojma u ovom će se radu govoriti o slobodnom vremenu kao svojevrsnom kulturno određenom fenomenu.

---

²Izrazi koji se koriste u ovom radu, a imaju rodno značenje, koriste se neutralno i odnose se jednako na muški i ženski rod.

3.1. FENOMEN SLOBODNOG VREMENA

Po uzoru na druge autore, autorice Mlinarević i Gajger (2010) u svojim promišljanjima i analizama koriste sintagmu „fenomen slobodnog vremena“. Upravo zato što koriste pojam fenomena postavlja se pitanje pridaju li mu na taj način određenu težinu i važnost ili je riječ o relativno zasebnom skupu pojava iz određenog područja koji se kategorizira specifičnim fenomenom. Slobodno vrijeme definiraju kao vremenski period u kojem osobu promatramo i definiramo kao „homo ludensa“. Ovaj pojam osim navedenih autorica koristi i autor Huizinga (1992). On u prijevodu znači „čovjek koji se igra“, ali i implicira pojam slobode i slobodnog čovjeka. Prema Huizingi (1992) ne postoji igra koja nije slobodna, pa samim time da bi se čovjek igrao mora biti slobodan. U protivnom nije riječ ni o igri ni o slobodi. Igra je neophodna i postojala je i prije pojma kulture i ljudskog društva, jer su se oduvijek igrala i druga živa bića. Zato je čovjeku potrebno slobodno vrijeme, jer u slobodnom prostoru i vremenu čovjek se može igrati, biti radostan, stvarati, otkrivati duhovni i društveni svijet i njihova značenja te u konačnici zadovoljiti sebe i puninu svog života (Huizinga, 1992). Želja za igrom krije se u svakom čovjeku i nadilazi ljudsku racionalnost. Svatko može osmisliti neku samostalnu igru, igru u paru ili skupini. Rašireno je kolektivno mišljenje kako je igra zapravo kontradiktorna stvarnom načinu životu, našoj zbilji. No, zašto segmente tog nestvarnog života koji stvaramo i živimo igrajući se ne uronimo u svakodnevicu koja žudi za istinski sretnim i ispunjenim slobodnim vremenom? Svaka igra može se promatrati kao konstrukt, a ono što ju čini fascinantnom je upravo mogućnost ponavljanja, ponovnog uživanja, smijeha, ozbiljnosti i mnoštva drugih emocija koje se proživljavaju igrajući se, a znajući da je igra na neki način fikcija. Razmišljajući na taj način, svaka je igra nova, originalna i jedinstvena te je razvijena kultura igre neizostavni dio svakog društva (Huizinga, 1992). Svaka igra odvija se unutar određenog prostornog i vremenskog konteksta, ima svoj početak i kraj, ali njena bit se krije u njenoj osnovi, a to je sloboda. Igra treba biti slobodan odabir i ukoliko je takva, njene granice su nedohvatljive.

I Janković (1973) naziva slobodno vrijeme „fenomenom“, odnosno produktom promjena industrijalizacije, modernizacije, globalizacije i sličnih. Koliko je slobodno vrijeme ukorijenjeno u svaku sferu čovjekova društvena života može se iščitati iz njegove tvrdnje kako je „(...)slobodno vrijeme (*koje*) zahvaća i prodire u gotovo sva područja društvenog života: socijalna, ekonomska, politička, kulturna, znanstvena i pedagoška, sveobuhvatna pojava“ (Janković, 1973: 12).

Autorica Vidulin-Orbanić (2008) također slobodno vrijeme stavlja u kategoriju fenomena, a o njemu govori kao o prostoru i vremenu u kojem mladi intelektualno i emocionalno uživaju u aktivnostima koje sami biraju.

Janković (1973) čini jasnu diferencijaciju između poimanja slobodnog vremena i dokolice tako što u obzir uzima sadržaj. Ukoliko se radi o vremenu bez sadržaja, riječ je o dokolici. Ukoliko postoji određeni sadržaj, riječ je o slobodnom vremenu. Fenomen slobodnog vremena, kao i cijela njegova kultura, ovise o sadržajima kojima se ispunjava. Ukoliko su sadržaji i aktivnosti koje se obavljaju u slobodnom vremenu kvalitetni, oni uvelike mogu pozitivno i formativno utjecati na djecu/učenike.

Previšić (2000) određuje slobodno vrijeme stavljajući naglasak na samoaktualizaciju ili samoostvarenje. Prema tome, on slobodno vrijeme interpretira kao vremenski period u kojem čovjek propituje samog sebe, svoja postignuća, očekivanja, mogućnosti, potencijale i slično te mu ono služi boljem odgovoru na životne zahtjeve.

Čovjek slobodno vrijeme ispunjavaju na njemu željen način te većim brojem ponavljanja istih aktivnosti zapravo stvara određeni stil života. U tome se također krije važnost aktivnosti i fenomenologija slobodnog vremena.

Plenković (2000) definira opće odrednice slobodnog vremena tako što za temelj uzima mogućnost slobode kao pravo svakog čovjeka. Slobodan čovjek iz tog razloga počinje kreirati, stvarati, a stvaranjem i djelovanjem čovjek zapravo radi. Prema njemu, to je ono od čega se sastoji i što čini slobodno vrijeme čovjeka.

Iz različito navedenih definicija, pa tako i shvaćanja slobodnog vremena, može se zaključiti kako se ono ne može poimati kao jedinstveno i konačno, već upravo različito i promjenjivo. Svaki od autora prilikom definiranja slobodnog vremena uzima u obzir određene aspekte. Tako se o slobodnom vremenu može govoriti kao o vremenu odmaka od obveza kao što su škola i posao. U tom smislu, poimanje slobode i njeno značenje definiraju se na temelju onoga što slobodno vrijeme nije. To nije osmosatno (a sve češće i daleko dulje) radno vrijeme jutarnje ili popodnevnog poslovnog smjene niti provođenje više sati dnevno u učionici, na putu do škole ili iz škole. Drugi se pak autori prilikom definiranja slobodnog vremena orijentiraju na njegovu afektivnost. Stoga je slobodno vrijeme ono u kojem je čovjek istinski sretan i bavi se onime što ga čini sretnim, što ga ispunjava. U tom smislu, sloboda poprima konotaciju afektivnosti te osjećaja sreće, zadovoljstva i ispunjenja. Nadalje, slobodno vrijeme se izjednačava s periodom igre. Igra je djeci poznata od samog rođenja, a usko je povezana s poimanjem trokuta – igra, sreća, sloboda. Zato neki autori smatraju da je to jedino vrijeme u kojem su djeca istinski slobodna, ali i sretna. Iz prethodnih pokušaja definiranja vremena koje

je slobodno, vidljivo je kako se ono interpretira i s obzirom na sadržaj ili njegov izostanak. Sadržaj u slobodnom vremenu je nužan te ukoliko je pozitivan i kvalitetno realiziran, pridonijet će boljem razvoju i obrazovanju pojedinca.

Svaka od navedenih definicija može činiti segment jedne kompleksnije i obuhvatnije definicije slobodnog vremena. Sve one se međusobno nadopunjuju i ukazuju na zaista velik i složen fenomen pa tako i njegovu kulturu. Složenosti teme slobodnog vremena ide u prilog to što se njime bave mnogi znanstvenici. Fenomenom slobodnog vremena bave se sve znanosti koje istražuju čovjeka i dotiču se čovjekova načina života i egzistencije. Antropologija (grč. *antropos*=čovjek) je znanost o čovjeku te se i ona na sebi svojstven način bavi načinima na koje čovjek iskorištava slobodno vrijeme. Slobodnim vremenom i čovjekom bavi se i sociologija u okviru discipline sociologija slobodnog vremena, a u pedagogiji postoji posebna grana pedagogije koja se naziva pedagogija slobodnog vremena. Pitanja sreće i slobode čovjeka neizostavna su prilikom promišljanja o slobodnom vremenu. Njima se posebno bavi filozofija. Hvale vrijedno je to što se mnoge znanosti bave istim pojmom iz njima specifičnih perspektiva i omogućuju multidisciplinarni pregled i pokušaj holističkog shvaćanja slobodnog vremena. No, upravo zbog specifičnosti slobodnog vremena u različitim kulturama i stvarnostima, mijenjanju značenja slobodnog vremena i aktivnosti koje se tijekom njega ostvaruju može se govoriti o slobodnom vremenu kao fenomenu. Što je slobodno vrijeme nekada bilo i tko je uživao u njemu te kako se mijenjalo kroz različita društva i povijest slijedi u nastavku.

3.2. POVIJEST SLOBODNOG VREMENA

Poimanje slobodnog vremena mijenjalo se proporcionalno povijesnom, kulturnom, društvenom, odgojno-obrazovnom kontekstu i brojem drugim relevantnim utjecajima. U periodu antičke Grčke, filozofi toga doba vječno su tragali su za svrhom. Tako su smatrali kako je upravo svrha rada slobodno vrijeme. No neki od njih, kao što su Platon i njegovi učenici, upozoravali su na moguće negativne izazove koje višak slobodnog vremena donosi (Platon, 2001). U drevnoj Grčkoj civilizaciji „shole“ (lat. *schole*) značilo je upravo ono što danas zovemo slobodnim vremenom ili još egzaktnije dokolicom. Osim navedenog značenja, označavao je i vrijeme dijaloga, razgovora i filozofijske škole, odakle kasnije i srednjovjekovni termin skolastike. U dokolici su uživali još u drevnoj Grčkoj samo najviši slojevi poznatiji kao aristokracija i plemstvo (Polić, 2003).

Kroz povijest, slobodno vrijeme nosilo je različita klasna i povijesna obilježja. Još iz vremena stare Grčke, Polić (2003), navodi Aristotela koji je kao i ostali filozofi tragao za smislom/ciljem mnogočega u životu. I on je poput Platona smatrao kako je cilj rada bilo upravo slobodno vrijeme te da je dobra država ona koja narodu omogućuje dovoljno slobodnog vremena. Aristokracija je u Grčkoj slobodno vrijeme provodila na način kako bi postigla i razvijala vrline, a jedna od najvećih vrlina toga doba bila je, između ostalih, filozofiranje. Ostatak slobodnog vremena, ali koje nije provodila samo aristokracija nego i građani, bilo je kroz održavanje različitih igara te natjecanjima u različitim aktivnostima. Slobodno vrijeme je nosilo značenje vremena istinske sreće.

U Rimu se slobodno vrijeme provodilo na zajedničkim javnim mjestima kao što su forumi i amfiteatri uz često igranje igara. Kasnije je te aktivnosti zamijenilo kazalište i otvaranje cirkusa, a potom odlazak u lov i sakupljanje različitih plodova.

Slobodno vrijeme nekada je bilo povlastica bogatih i vladajućih. Pojam slobodnog vremena implicirao je period u kojem čovjek radi na sebi u duhovnom smislu, uči i razvija vrline. Riječ je bila o kulturnim, umjetničkim, sportskim i zabavnim aktivnostima. Kasnije, sve većim brojem ljudi koji su imali i iskorištavali svoje slobodno vrijeme, jasno je slijedilo omogućavanje većeg prostora, objekata, konstrukcija i sličnog.

Nakon nestanka Zapadnog rimskog carstva, društvo je uređeno na feudalni način što znači da je svo bogatstvo pojedinca bilo u zemlji, odnosno količini posjeda. Vjerski redovi, odnosno sama crkva vršila je velik utjecaj te je geslo „ora et labora“, u prijevodu moli i radi, bila glavna filozofija tadašnjeg načina života. Crkva je sve više naglašavala sedmi dan, dan odmora, dan kada rad ne bi trebao postojati. Crkva je promovirala poimanje o svrsi rada i patnje koja ima smisla sedmoga dana ili, stavljajući u vjerski kontekst, svrsi ovozemaljske patnje, rada i života koji će imati smisla posljednjeg (sudnjeg) dana i na nebesima (Janković, 1973). Sve većim poticanjem rada, slobodno vrijeme tada postaje vrijeme fizičkog odmora i zadovoljavanja osnovnih bioloških potreba – hrane, pića i spavanja. Kulturni sadržaji u slobodnom vremenu bili su namijenjeni svećenstvu, dok se narod u slobodno vrijeme bavio održavanjem turnira, lovom ili zabavama koje su sami činili. Tako se duhovnost, kultura i vrline na kojima je bio naglasak u Grčkoj i Rimu u feudalnom društvu polako gube. Novi pokušaj oživljavanja starogrčkih ideala slobodnog vremena može se naslutiti u razdoblju humanizma i renesanse, no bez većeg uspjeha. Književnici toga doba poticali su nužnost slobodnog vremena, ukazivali na željeno utopističko društvo, pa tako i državu i državno uređenje (Janković, 1973). Ono što je zajedničko razdoblju humanizma i renesansi u Grčkoj je poimanje slobodnog vremena u smislu napretka i usavršavanja. Promicanje razmišljanja o

slobodnom vremenu kao vremenu u kojem čovjek treba raditi na sebi, usavršavati ono poznato te upoznavati novo. Ukratko rečeno, razvijati svoju ličnost.

Kasnijim društveno-političkim i kulturnim promjenama rad postaje mrzak, nije više preduvjet za kasnije uživanje, sreću, „onaj svijet“ i sve ono što je bio nekada. Rad postaje glavna prepreka za slobodno vrijeme. Rašireno je poučavanje kako se odmorom i plandovanjem ne može ništa stvoriti te tim načinom čovjek ne postiže željeno u životu, već radom i samo radom. Govoreći o slobodnom vremenu, Karl Marx navodi pojmove carstva nužnosti i carstva slobode. U suvremenom kontekstu, čovjek pokušava stvoriti ravnoteži između tih dvaju carstava. Jednako koliko je čovjek kreator svog slobodnog vremena, toliko i slobodno vrijeme ne ovisi samo o čovjeku (Janković, 1973).

Pojavom kapitalizma većini je omogućio školovanje, ali ono što je oduzeto učenicima je stvarno uživanje. Iz tog razloga dokolica je moguća samo onima koji imaju ispunjene sve potrebe, prije svega ekonomske. Ostali su dokolicu prihvatili u transformiranom smislu godišnjih odmora, vikenda i sličnog (Polić, 2003). O tome koliko smo danas užurbani govori i činjenica kako često jedemo putem, ne znamo hodati polako, za mnogočega nam je česta izlika „nemam vremena“ ili „imam obaveza“.

Iz povijesnog pregleda razvoja i mijenjanja poimanja slobodnog vremena jasno je kako je svaki period unosi promjene, a narod se prilagođavao onome što bi glasilo slobodnim vremenom. Osim što se narod priklanjao vladajućim načinima iskorištavanja slobodnog vremena i sam je osmišljavao aktivnosti kako ga provoditi. Nadalje, bilo slobodno vrijeme određeno, zadano ili ne, jasno je kako je pojedinac i u tome što je činio nešto ili plandovao stvarao životni stil, naviku, ali i ponešto naučio na više ili manje svjestan način. Nekada se na rad gledalo kao na nužnost i uvjet za ono što kasnije slijedi, a to je razonoda i uživanje. Rad nije imao toliko značenje negativnog jer je društveni život bio prepun događanja u slobodnom vremenu, ali i druženja. Takvo slobodno vrijeme romantičarski je nudilo zaborav teškim i napornim fizičkim poslovima i načinu života.

U današnjici je sve veća potreba pojedinaca za obavljanjem onog nužnog i kasnijem uživanju u vremenu koje im preostaje. Današnje slobodne aktivnosti ne uključuju zajedničko igranje igara na trgovima i velike mase ukoliko nije riječ o organiziranim koncertima, predstavama i sličnom. Kao bića kojima je potreban odmor, naravno da svaki djelić slobodnog vremena ne treba ispunjavati nekim aktivnostima, ali sve više se promiče shvaćanje kako je ono što radimo izvan posla ili odgojno-obrazovnih ustanova jako bitno. Jako bitno u tom smislu što se na informalan i neformalan način vrlo često više uči, odgaja i obrazuje nego što je to

isključivo formalnim načinom obrazovanja. Brojna je lepeza aktivnosti kojima se posebice učenici, ali i drugi mogu baviti u slobodno vrijeme.

3.3. AKTIVNOSTI I FUNKCIJE SLOBODNOG VREMENA

Prema definiciji Hrvatske enciklopedije, prema mjestu odgojnog rada, odgoj se dijeli na onaj primarni (obiteljski), zatim školski, domski te odgoj u slobodnom vremenu (URL2).

Janković (1973) uzimajući u obzir mnogobrojne mogućnosti, definicije i značajke slobodnog vremena navodi tri temeljne funkcije slobodnog vremena, a to su: odmor, razonoda i razvoj ličnosti (Janković, 1973: 50). Poput Jankovića i Ilišin (2003) koristi identičnu podjelu funkcija. Kojim aktivnostima će se čovjek baviti u slobodno vrijeme ovisi o mnogim čimbenicima. Ovisi o njegovoj dobi, spolu, obrazovanju, izboru zanimanja, mjestu življenja, okolišu, vremenu i sličnom. Ukratko, u užem smislu može se reći kako je odabir aktivnosti dualne prirode, a ovisi o vanjskim i unutarnjim (osobnim) čimbenicima.

Kada je riječ o prvoj navedenoj funkciji (odmoru), treba imati na umu razliku između fizičkog i psihičkog odmora. Također, fizički odmor za nekoga podrazumijeva fizički pasivno provođenje slobodnog vremena dok je za nekoga upravo fizička aktivnost predstavlja odmor. Može biti riječ o običnoj šetnji mjestom koje osobu smiruje, koje ima posebno značenje za njega, lijepom krajobrazu ili pak trčanju, treniranju ili nekim takvim oblicima odmora od ostatka svakodnevice. Slična je situacija i s psihičkim odmorom. Za nekoga psihički odmor podrazumijeva mir, tišinu, samoću, odmaranje osjetila od percipiranja ikakvih sadržaja i informacija. S druge strane, netko će se odmarati čitajući omiljenu knjigu, gledajući omiljenu televizijsku emisiju, slušajući omiljenu glazbu, gledajući seriju, višesatnim telefonskim razgovorom s dragom osobom, rješavanjem križaljki i mnogo čega ostalog. Iz ovih razloga odmor kao način provođenja slobodnog vremena treba razlikovati s obzirom na njegov uži i širi smisao te imati na umu kako je odmor subjektivna kategorija.

Uz pojam razonode često se veže i pojam uživanja ili zabave. Razonoda je, kao i odmor, subjektivna kategorija te se može shvaćati na različite načine. Najčešće razonoda implicira na osjećaj opuštenosti, smijeh, druženje i kako se to popularno kaže „otpuštanje kočnica“ koje se drže tijekom dužeg perioda ili svakoga dana. Ono što je zajedničko svim aktivnostima koje imaju funkciju razonode i zabave je osjećaj dobrog raspoloženja. Često se spominje kako su pripadnice ženskog spola nasmijanije od suprotnog spola. No i muškarcima i ženama je jednako bitno biti vedrog i veselog duha. Taj duh se često izgubi u mnoštvu svakodnevnih obveza, želja, ali i realnih mogućnosti. Ponekad je pojedincima teško biti sretnima čak i u

krugu mjesta u kojem borave ili radnog mjesta pa je u današnjem društvu sve češća pojava putovanja, ljetovanja, zimovanja i sličnog. Na taj način bježi se od svakodnevice te na takvim mjestima pojedinci pobuđuju svoj vedar i veseli duh koji kao da tek tada može izaći van. Promjena okoline, prirode i ljudi pozitivno utječe na čovjeka, no čovjek ne smije zaboraviti pronaći način kako biti veseo kada nije na odmoru, putovanju, daleko od svih briga. Smijeh, pozitivna i vedar duh veliki je pokretač za dalje, pozitivno utječe na pojedinca, ali i na one koji ga okružuju te je nužan posebice u današnjici koja često uglavnom ističe samo ono manje dobro. Ono što je relevantno u pedagoškom kontekstu i pedagoškoj praksi je posljednja funkcija. Pojam ličnosti često se upotrebljava. Kako je riječ o veoma kompleksnom pojmu, teško je dati jedinstvenu i općevažecu definiciju. Zato mnoge znanosti osmišljavaju na temelju svojih postavki i istraživanja vlastite teorije o njoj te ju na taj način pokušavaju holistički objasniti. Složenost ličnosti proizlazi iz same činjenice kako postoji više njenih područja. Tako se može govoriti ponaosob o kognitivnom ili spoznajnom području, afektivnom ili čuvstvenom, konativnom ili akcijskom te somatskom području (Pastuović, 2012: 70). Pri poimanju ličnosti često se pridodaje i pojam karaktera i temperamenta. Osnovna razlika između njih je ta što se osoba rađa s određenim temperamentom koji se najčešće definira kao lak ili težak dok se karakter osobe oblikuje kroz život. Pojmom ličnosti se uglavnom bave znanstvenici na području psihologije, biologije i medicine. No, ličnost je i pojam blizak pedagogiji upravo zbog načela inter ili multidisciplinarnosti kojima se više znanosti bave određenom tematikom. Postoje različite definicije pa tako i teorije ličnosti, ali ono što je svima zajedničko je pojašnjenje ličnosti kao skupa osobina pojedinca (Pastuović, 2012). Razvoj ličnosti, odnosno osobina pojedinca ovisi o životnom iskustvu, ali i životnoj dobi osobe. Zato je nužno iz dana u dan znati unaprjeđivati intelektualan, emocionalan, socijalan i motivacijski razvoj. Pojedinčeva angažiranost i učenje bitno utječu na njegov razvoj osobnosti, ali se ne smije zaboraviti kako na njen razvoj utječe i nasljeđe i okolina. Ranije je u radu naglašeno kako pojedinac provodeći svoje slobodno vrijeme na određen način kreira svoj jedinstven životni stil. U tome se upravo krije snaga i utjecajnost slobodnog vremena. Ukoliko je slobodno vrijeme pojedinac iskorištava na pozitivan način (konotacija pozitivnosti jasno ovisi o društveno- kulturnom kontekstu) doprinijet će prvenstveno svojoj ličnosti, svom razvoju, samoaktualizaciji, ali i društvu u kojem se nalazi. Kvaliteta ljudskog života je konačni cilj i želja svakog pojedinca ma što god to za njega značilo. Kako bi se to postiglo, čovjek treba imati zadovoljene osnovne potrebe, a kvaliteta života kojeg čovjek živi je proporcionalna njegovom razvoju. Psiholog Maslow u svojoj piramidi ljudskih potreba, kao krajnji cilj i najvišu točku navodi samoostvarenje ili samoaktualizaciju. Samoostvarene osobe

su one koje koristeći sve kapacitete i mogućnosti postignu ono moguće i željeno. Za postignuće tog cilja i taj stadij potrebno je puno napora i vremena. Čovjek uvijek iznova uči, upoznaje i što to više čini shvaća kako uvijek može bolje i više. Zato se granica samoostvarenja može konstantno podizati i teže ju je postići. Obrazovanje u slobodnom vremenu i u tom smislu može uvelike pomoći. Obrazovanje pojedinca može u većoj mjeri utjecati na životno zadovoljstvo pojedinca, ali i na kvalitetu njegova življenja. Kao što je prethodno napisano, obrazovaniji ljudi, širih vidika i spoznaja često su manje zadovoljni trenutnom situacijom upravo iz razloga što su kritičniji, u prvom redu prema samima sebi, ali i drugima. To zadovoljstvo ili nezadovoljstvo u najvećoj mjeri ovisi o evaluaciji pojedinca. Pri tome kognitivna i afektivna evaluacija igraju najveću ulogu (Pastuović, 2012).

S druge strane, ako čovjek svoje slobodno vrijeme iskorištava bez sadržaja, ne učeći novo, ne istražujući svijet oko sebe, ne nadograđujući ono već poznato i slično, lako će upasti u zamku i onu negativnu stranu slobodnog vremena. Premda, za pojedinca takav način provođenja slobodnog vremena ne treba nužno biti negativan. Razvoj ličnosti u slobodnom vremenu odnosi se na sva područja ličnosti, a ona se podudaraju s temeljnim vrstama odgoja. Radom na svim područjima pojedinac postaje kompletna, cjelovita osoba koja je spremna promišljati i donositi vlastite odluke i činiti postupke iza kojih će čvrsto stajati. I ne samo to, takva osoba biti će sposobna prilagođavati se i nositi s različitim izazovima koje život nosi. Sama svijest o životnoj nepredvidljivosti i stalnom mijenjaju te promjenama u svijetu treba poticati pojedinca na stalan rad na sebi. Previšić (2007) prilikom definiranja odgoja jasno ukazuje na to kako proces odgajanja pa tako i obrazovanja formira čovjekovu osobnost, ličnost. Oblikuje ju na način da uzima u obzir specifičnosti svakog individue, njegove uloge, dužnosti i potrebe. No, stvaranje i oblikovanje ličnosti nije samo zadatak odgojno-obrazovne ustanove te ne utječe samo ona na to, nego i sama osoba, kultura u kojoj se nalazi, društvo i slično. Utoliko je proces formiranja ličnosti zaista višeutjecajan.

Uzimajući u obzir sva značenja slobodnog vremena te promišljanja o slobodnom vremenu kroz povijest potrebno je naglasiti odgojnu i obrazovnu funkciju slobodnog vremena. Aktivnostima slobodnog vremena stječe se viši stupanj obrazovanja, općeg i stručnog, pomaže se razvijanju dispozicija, sklonosti i talenata. (Janković, 1973: 51). Slobodno vrijeme je jedan od neizostavnih uvjeta za razvijanje ranije spomenutih temeljnih odgojnih područja. Sve većom sviješću o relevantnosti slobodnog vremena i unutar pedagogije, odnosno odgojno-obrazovnih ustanova mijenjaju se i stvaraju novi odgojni ciljevi. Analizirajući bivstvo čovjeka, pitanja ljudskog postojanja i življenja, Janković (1973) smatra kako se ljudski život i ono što za čovjek za života radi može podijeliti u područje

profesionalnog rada, samoupravljanja i slobodnog vremena (Janković, 1973: 52). Područje profesionalnog rada odnosi se na čovjekovo stvaralaštvo kojim čovjek stvara uvjete za materijalan život. Drugo navedeno područje podrazumijeva pojedinca koji poznaje svoja prava i mogućnosti u kontekstu javnog, društvenog djelovanja (Janković, 1973). No, osoba koja može samoupravljati treba imati jake odgojno-obrazovne temelje, treba biti slobodna u odlučivanju, sigurna, kreativna, odlučna i slično. Posljednje područje, područje slobodnog vremena, prema autoru, nužno je ispuniti odgojem, u protivnom ono i nema prevelikog smisla. Slobodnovremenski odgoj uvelike će utjecati na formiranje ljudske ličnosti i ima značajnu ulogu poput odgoja unutar odgojno-obrazovnih ustanova.

Nužno je osvijestiti djecu, kasnije učenike na koji način mogu provoditi slobodno vrijeme. Zdravlje (mentalno i fizičko) je preduvjet za bilo kakvu aktivnost. Zato se u školama treba stalno poticati zdrav način života, prehrane, sporta, svega onog dobrog što fizička aktivnost donosi pojedincu. O nužnosti fizičke aktivnosti tijekom jednog školskog dana, ali i nastavnog sata govori i autorica Vizek Vidović (2014) smatrajući kako bi svaki nastavni sat trebao biti organiziran na način koji će uključivati kratku fizičku aktivnost. U suvremenim školama sve je veći naglasak na negativnim stranama frontalne nastave i višesatnom sjedenju u klupama. Zar onda nije bitno poučiti učenike na koji način iskoristiti mali odmor u trajanju od pet minuta ili veliki odmor? Kako se uspravno držati noseći školske torbe koje su prepune i teške, poticati interes za sport, nastavu tjelesne i zdravstvene kulture više puta tjedno, organizirati turnire i slično? Slobodno vrijeme nužno je ispuniti fizičkom aktivnošću. Sve navedeno Janković (1973) prepisuje fizičkom odgoju. Želimo li zdrave, otporne, jake, „žive“ učenike, a ne nezainteresirane, usporene, slabe i strašljive, ova vrsta odgoja je prijeko potrebna. Nažalost fizičke aktivnosti često se održavaju isključivo kroz nastavu tjelesne i zdravstvene kulture ili održavajući školske turnire u različitim sportovima. Nadalje, ako mislimo da se intelektualni odgoj odvija samo unutar učionice, pogrešno smo shvatili cijeli smisao odgojno-obrazovnih ustanova, ali i života. Poznato je kako čovjek uči dok je živ i time se treba voditi i izvan područja učionice i škole. Posljednjih desetljeća često se govori o cjeloživotnom, permanentnom obrazovanju i ono je moguće upravo tijekom slobodnog vremena. Postoji toliko informacija, zanata, izvora, ali i mogućnosti za stalno učenje nečeg novog. Često je ono što nije izravno formalno učenje draže od strogog formalnog obrazovanja. Slobodno vrijeme djeca, učenici, mladi, ali i stari mogu iskoristiti kao vrijeme u kojem mogu dodatno naučiti nešto što ih zanima, promišljati i pokušati stvarati. Školski sustav je uglavnom određen sadržajima koji se trebaju realizirati, svaki nastavni sat, školski dan pa tako i godina. Nerijetko se ne realizira ni ono propisano, a koliko je tek toga s čime se učenici mogu

upoznati, zainteresirati i poučiti. U školama se sve prethodno navedeno uglavnom realizira održavajući dodatnu ili dopunsku nastavu, oformljivanjem učeničkih udruga, klubova i sličnog. Kada je riječ o estetskom odgoju najčešće se u školama govori o likovnoj i glazbenoj umjetnosti. No obrazovati i odgajati učenike u estetskom smislu moguće je na mnoštvo načina. Janković (1973) navodi nekoliko njih poput: literarnih i dramskih aktivnosti, posjećivanje izložbi, koncerata, folklornih i baletnih nastupa i mnoštvo drugih.

Nadalje, slobodno vrijeme poželjno je ispuniti i radom. Utoliko je djecu, kasnije učenike, važno poučavati radnom odgoju. Ako djeca ili učenici u svoje slobodno vrijeme odaberu bilo kakvu vrstu rada, razviti će vrijedne kvalitete. Osmisliti će rad, cijeli postupak, potrebna pomagala, na taj način učiti će se svojevrsnoj disciplini i ne odustajanju, trudu koji se isplati, ali i osjećaju ponosa, zadovoljstva i sreće jer su oni nešto napravili. Osim što se na taj način razvijaju vještine, potiče se kreativnost, stvaralaštvo, a jedan od samih ishoda je unutarnje zadovoljstvo što uvelike utječe na ličnost i njen razvoj. Naravno potrebno je imati na umu kako se prilikom odabira aktivnosti u obzir treba uzeti učenička dob. Posljednji na redu, ali jednako važan je moralni odgoj. Slobodno vrijeme je prostor u kojem se uvelike može raditi na razvoju ove funkcije odgoja koja također utječe na formiranje ličnosti. Iz razgovora i neposrednih situacija djeca i učenici se još od djetinjstva uče o moralu na više ili manje svjestan način. Što je u redu, što nije, što je prihvatljivo, što nije i zašto je to tako, česta su pitanja učenika osnovnoškolske dobi. Moralnim odgojem stvara se human čovjek, čovjek koji poštuje druge, uvažava druge, spreman je pomoći, uči se društveno prihvatljivom ponašanju, ali i moralnim dvojabama (Janković, 1973). Kroz moralni odgoj prožima se i socijalizacija, multikulturalnost i etičnost.

Kako bi se sve navedene karakteristike slobodnovremenskih aktivnosti i funkcija mogle aktualizirati potrebno je zadovoljiti pravila, odnosno ishodišta koja omogućuju njihovu realizaciju i funkcionalnost. Ona nisu konačna i jedina već služe kao vodilja za uspješnije provođenje slobodnih aktivnosti. Ishodišta ili načela korištenja slobodnog vremena su: načelo slobode, načelo smislenosti, individualnosti, kolektivnosti, kreativnosti, organiziranosti, raznovrsnosti, amaterizma i primjerenost prema dobi i spolu pojedinca (Janković, 1973: 84). Nedvojbeno je kako je temelj i osnova svega u ovom kontekstu načelo slobode. U tom smislu, pojedinac treba znati kako se osloboditi od onoga što ne čini slobodnom voljom i što nije njegov slobodan izbor, ali i biti dovoljno sposoban i hrabar osloboditi sebe za ono što uistinu želi. Premda čovjek obavlja mnogobrojne socijalne uloge svakoga dana teško je govoriti o postojanju i postizanju potpune slobode, ali valja imati na umu kako je bilo kakva društvena ograničenost svojevrsna obveza i u tom smislu pojedinac nema svoje slobodno vrijeme. Bilo

kakvo nametanje prilikom izbora onoga kako će pojedinac djelovati, automatski negira postojanje slobodnog vremena i od njega tvori umor, nezadovoljstvo i obavezu. Ako učenici u svoje „slobodno vrijeme“ moraju pisati domaće zadaće, posložiti svoju sobu, pomoći roditeljima ili slično, oni to ne percipiraju kao slobodno vrijeme niti je to vrijeme slobodno. Ono je određeno, uvjetovano i ne predstavlja ono na što slobodno vrijeme implicira, a to je sreća. Nadalje, aktivnosti trebaju biti osmišljene na kvalitetan i smislen način, u protivnom nemaju pozitivan utjecaj na pojedinca. Smislenost upućuje na svrhovitost. Navedeno načelo u suvremenom kontekstu nailazi na velike izazove jer je sve veća pojava besmislenog iskorištavanja slobodnog vremena i pasivnosti. Pod smisljenošću najčešće se implicira na sadržaje koji posjeduju kulturno obrazovna i informativna obilježja.

O načelu individualnosti nije potrebno previše govoriti ukoliko se zadovoljilo prvo i temeljno načelo slobode. Individualne aktivnosti ovisiti će o karakteru, afinitetima, predispozicijama, emocionalnoj inteligenciji i razvoju te načinu života pojedinca. Ukratko rečeno, o osobinama ličnosti individue. Tema individualnog pristupa učenicima, ali i djeci ne prestaje biti relevantna u školstvu, ali i svakodnevicu. Često se u tolikoj priči o jedinkama, specifičnostima, različitostima, razumijevanju pojedinaca zaboravlja da ipak oni baš takvi čine kolektiv i da ipak kao posebni i drugačiji imaju zajedničke karakteristike. Individualan pristup učenicima je poželjan, ali nije jedini i ne bi trebao biti uvijek takav. Koliko god dobrih strana imao, s druge strane od malena uči učenike kako će se okolina i svijet formirati prema njima, ali u skoroj budućnosti shvatit će da to baš i nije tako. Veliku većinu života se čovjek prilagođava i oblikuje svoj život kombinirajući svoje želje i snove, ali i pod vanjskim utjecajima. Zato je jednako nužan i individualan, ali i kolektivan pristup jer svijet škole ne treba odvajati od stvarnog svijeta, a škola je ona koja bi u dostatnoj mjeri trebala učenike upravo pripremiti za suočavanje sa svijetom oko sebe. Prethodne riječi dobro idu u prilog načelu kolektivnosti. Samim rođenjem dijete je član kolektiva- obitelji, učenik je dio kolektiva razreda i škole, svaki čovjek dio je kolektiva mjesta u kojem živi, grada, države, nacije. Kolektivnost se može promatrati kao zajedništvo na temelju određenih sličnosti, ali i formiranje i traženje vlastite individualnosti u jednom takvom okruženju. Učenicima je potrebno biti u društvu obitelji, vršnjaka ili odraslih. U tom periodu socijalno učenje je jedan od glavnih oblika učenja. Bila riječ o imitaciji ili oponašanju, učenici i djeca uče od svih oko sebe i upijaju poput malih spužvica. Osim zbog učenja, kolektiv ili zajednica, potrebni su kako bi se razvijali odnosi, sklapala prijateljstva, razvijala komunikacija, širio vokabular, uvažavale se razlike i slično. Također, poseban naglasak je na zajedničkom radu, organiziranosti, uvažavanju mišljenja i stvaranju osjećaja povezanosti. Načelo kreativnosti omogućuje pojedincu iskazivanje vlastitih

sklonosti i sposobnosti. To je vrijeme u kojem on stvara ono što želi bez ikakvih ograničenja, strahova da se to neće svidjeti nekome ili slično. Ono što pojedinac stvara govori drugima o njemu samome, ali i na taj način on sam upoznaje sebe i svoje mogućnosti. Pojam kreativnosti često se vezuje uz svega nekoliko nastavnih predmeta ili aktivnosti. Tipičan predmet na kojem učenici mogu iskazati svoje stvaralaštvo je likovna umjetnost. No uglavnom je i tada riječ o zadanim materijalima pomoću kojih se treba napraviti zadano. To ne isključuje mogućnost iskazivanja individualnog stvaralaštva, ali je u većoj formi obveza, a ne slobodna aktivnost. U mlađoj životnoj dobi kreativnost je veća i trebaju ju poticati i u ostalim životnim periodima, a ne dozvoliti njenu smanjenost ili nestanak. Kreativna može biti i nastava iz matematike ukoliko sam učitelj ili nastavnik udruži svoje snage sa zamislama i idejama učenika. Uz pomoć kreativnosti učenici mogu zavoljeti i predmet koji im baš i nije drag, ali i pronaći način na koji će određene sadržaje bolje i opširnije razumjeti. Nastava iz bilo kojeg predmeta može biti kreativna ukoliko predmetni nastavnik poznaje svoje učenike te zna kako približiti sadržaj učenicima i učiniti ga njima zanimljivijim. Kreativnost je dobra vodilja i prilikom realizacije načela raznovrsnosti. Potrebno je osvijestiti kako postoje različiti načini na koje pojedinac može provoditi slobodno vrijeme. Osim toga, poželjno je mijenjati aktivnosti, upoznavati neke nove, a ne pronaći jedno i ostati na tome. Heterogenost i raznovrsnost su ono što obogaćuje živote, a ne monotonost i jednoličnost. Kako se pojedinac ne bi izgubio u svemu tome potrebno je istaknuti važnost načela organiziranosti. Treba znati organizirati vlastito slobodno vrijeme, ali i svakidašnjicu. Naravno, nemoguća je potpuna kontrola i organiziranost jer je i sam život nepredvidljiv, ali okvirnu organizaciju je poželjno imati. U odgojno-obrazovnom kontekstu, načelo organiziranosti se odnosi na omogućavanje stvaranja uvjeta za provođenje slobodnog vremena, različite materijale, prostor, vrijeme, odgajatelje i slično.

Sljedeće načelo je načelo amaterizma. Ono se odnosi na one aktivnosti koje se vrše u svrhu vlastitog zadovoljstva, ali u granicama pojedinih zadataka u slobodnom vremenu. U takve aktivnosti može se ubrojiti briga za cvijeće u vrtu u školskom ili obiteljskom vrtu ili domaće životinje i kućne ljubimce. Često se u školskim vrtićima djeca brinu o zajedničkoj životinji. Brigom o takvom jednom biću, djeca se uče odgovornosti, uspostavljanju odnosa, brizi o nekome, važnosti jela i pića, uvjetima koji odgovaraju životinji i mnogo čemu drugom. Slična situacije je i s brigom o biljkama. Osim odgovornosti i obveze prema naizgled običnoj i nepomičnoj biljci, djeca i učenici uče mnogo. Upoznaju i istražuju rast i razvoj biljke, plodove, potrebu za svjetlošću, vodom i samim načinom uzgoja i razvoja.

Posljednje načelo odnosi se na dob i spol pojedinca. Djetetu treba pustiti da bude dijete, učeniku da bude učenik, a odraslima da budu odrasli. Nije poželjno preopterećivati djecu ili ih pak pustiti da odrastaju ne znajući što su obveze, a što slobodno vrijeme. Potrebno je uvažavati i razlike između spolova, ali i osvještavati kako oba spola mogu obavljati određene aktivnosti. U redu je ako učenica u osnovnoj školi sanja o postanku pilotkinje kao i učenik koji sanja postati baletnim plesačem.

Sva navedena načela međusobno se isprepleću i impliciraju jedna na druga. Na svojevrsan način se nadograđuju i nadopunjuju, ali sva su moguća jedino ako je zadovoljen onaj početni i temeljni uvjet, odnosno načelo, a to je sloboda.

Zaključno, govoreći o slobodnovremenskim aktivnostima i funkcijama, uzimajući u obzir pedagošku primjenu slobodnog vremena, bitno je naglasiti kako ono može biti: formativno, preventivno i kurativno (Janković, 1973:58).

Odgoj u slobodnom vremenu koji je formativan odnosi se na izvršavanje određene aktivnosti prilikom koje učitelj i/ili nastavnik ciljano želi razviti željene osobine kod učenika i na taj način oblikovati njegovu osobnost. Ovakvo poimanje formativnog slobodnog vremena blisko je samoj definiciji odgoja kao ciljane i planirane aktivnosti te je ovaj način najvećim dijelom zastupljen u odgojno-obrazovnim ustanovama.

Već je ranije u radu naglašeno kako je nužno usmjeravati djecu poželjnom i kvalitetnom načinu iskorištavanja slobodnog vremena pa tako i odgoju i obrazovanju u slobodno vrijeme. To je ono na što se odnosi upravo preventivan odgoj u slobodno vrijeme. Kao što i sam pojam upućuje, takav odgoj služi prevenciji. Prevenciji od neželjenog ponašanja, djelovanja, načina razgovora i slično s ciljem umanjivanja loših posljedica slobodnog vremena odnosno iskorištavanja slobodnog vremena na loš moralni i društveno neprihvatljiv način (Janković 1973). Na taj način se sprječava učenička mogućnost posrtanja u kriminal, vandalizam ili bilo kakav oblik maloljetničke delikvencije. Ovakav oblik odgoja u slobodnom vremenu je nužan. Upravo zbog sve veće dostupnosti informacijama, mogućnosti upoznavanja i umrežavanja ljudi, djeca i mladi lako upadaju u neželjena društva, radnje i aktivnosti od kojih se kasnije puno teže odvikavaju i izlaze na pravi put. Posljednji, kurativni oblik odgoja u slobodnom vremenu primjenjuje se kada preventivan nije urodio plodom te se kod učenika suzbija loše i neprimjereno ponašanje te pokušava zamijeniti željenim. Ovakav oblik je najteži i svakako iziskuje najviše vremena.

Učenike je moguće odgajati kroz različit spektar aktivnosti slobodnog vremena i odgajati ih za slobodno vrijeme. Ukoliko je riječ o odgoju kroz slobodno vrijeme tada se slobodnim vremenom nastoji obrazovno djelovati na učenika. Kada je riječ o odgoju za

slobodno vrijeme, odgajatelji trebaju naglasiti brojne načine obogaćivanja slobodnog vremena i njegovog iskorištavanja u dobre svrhe. Učenike, ali i mnoge starije potrebno je usmjeriti. Kvalitetno usmjerenje načina provođenja slobodnog vremena trebao bi biti svojevrsni imperativ odgoja i obrazovanja. Slobodno vrijeme otvara niz mogućnosti ove vrste odgoja i obrazovanja, a istraživanje temeljnih odgojnih područja u kontekstu škole i izvan nje nije strana tematika. Iako se trostruka podjela aktivnosti i funkcija slobodnog vremena čini jednostavnom, posljednja funkcija koja se dotiče razvoja i utjecaja na ličnost jasno je široka i kompleksna. Razvoj ličnosti je nemoguće izostaviti u pedagojskom i pedagoškom kontekstu, odnosno kontekstu odgoja pa tako i slobodnog vremena. Sama pedagogija kao znanost o odgoju, odgoj najčešće dijeli na pet temeljnih vrsta koje su ranije spomenute. Svaki od tih vrsta odgoja na svoj način formira čovjeka i njegovu ličnost, a odgojna načela su nedvojbeno povezana uz sve to.

4. PRIKAZ REZULTATA EMPIRIJSKIH ISTRAŽIVANJA O PROVOĐENJU SLOBODNOG VREMENA DJECE I MLADIH

Autorice Mlinarević i Gajger (2010) u svom istraživanju problematizirale su koliko su zapravo djeca i mladi kreatori slobodnog vremena, a koliko konzumenti sadržaja koji su im ponuđeni. U svom istraživanju konkretno su ispitivale koliko prostora za kreativnost uistinu nude izvannastavne aktivnosti. Izvannastavne aktivnosti svojim karakteristikama odmiču se od nastavnog plana i programa, straha od ocjenjivanja, zadaća i svega onoga što djeluje ograničavajuće na učeničko stvaralaštvo (Mlinarević i Gajger, 2010). Ipak situacija je drugačija od očekivanog i onoga kakva bi trebala biti iz razloga što se izvannastavne aktivnosti često svode na dodatne ili produžene nastavne sate. Neki od uzroka tome su u prvom redu nezainteresirani učitelji i nastavnici, potom škola koja nema dovoljno sredstava, prostora i mogućnosti za kvalitetne izvannastavne aktivnosti i slično. Sve prethodno navedeno djeluje u većoj mjeri negativno i demotivirajuće na učenike, smanjuje njihov interes, ali i želju i mogućnost za kreativnim izričajem. Na sreću, postoje i škole u kojima se kreativnost njeguje u okviru izvannastavnih aktivnosti. Autorice navode primjer dviju osnovnih škola. U jednoj od njih (Škola stvaralaštva Novigradsko proljeće) izvannastavne aktivnosti oblikovane su tako da okupljaju darovite učenike i razvijaju njihovu kreativnost na vizualnom, auditivnom i verbalnom području te području plesa (Mlinarević i Gajger, 2010). Način na koji škola ostvaruje željeno je održavanjem radionica. Radionice su sadržajno bogate i ono što je relevantnije, raznovrsne. Osmišljene su na način koji uključuje same učenike tako što oni osmišljavaju sadržaje, daju ideje, izrađuju materijale i slično. Naravno bitno je naglasiti kako ni sami programi, ni radionice, ali ni škola ne bi pozitivno utjecala na učenike da ju ne čine učitelji i nastavnici koji uistinu na svoje zanimanje ne gledaju kao na posao nego kao na poziv. Sljedeći primjer koji spomenute autorice navode je Međunarodna kolonija mladih Ernestinovo (Mlinarević i Gajger, 2010). U njoj se kreativnost ne izražava samo unutar radionica, koje su uglavnom slikarske, kiparske i slične, a kasnije se kombiniraju i povezuju s dramskim i folklornim, već kroz sva događanja unutar takozvane kolonije. Kolonija okuplja učenike i učitelje diljem zemlje, ali i učitelje izvan granica Republike Hrvatske. Iz tog razloga nadilazi razinu lokalnog i regionalnog projekta na međunarodni.

Oba primjera dokazuju kako postoji niz načina realizacije željenih slobodnovremenskih aktivnosti koje uistinu utječu na učenikov razvoj ličnosti, socijalizaciju, rad u skupini, snalažljivost, poduzetnost te na koncu kreativnost. No, govoreći o ljudskoj kreativnosti treba znati kako se kreativnost može očitovati na dva načina, kao vještina i kao osobina (Vizek

Vidović, 2014). Zato su jednako bitni učenici koji mogu dati konstruktivne ideje i imati dobre zamisli, kao i oni koji ono zamišljeno mogu provesti u djelo.

Ilišin (2010) se prilikom istraživanja slobodnog vremena i osnovnoškolaca bavi pitanjem medija. Prilikom interpretacije ovog istraživanja potrebno je uzeti u obzir da je riječ o istraživanju koje je provedeno prije deset godina. Autoricu je zanimalo što osnovnoškolci, točnije polaznici predmetne nastave, rade u svoje slobodno vrijeme. Prema rezultatima istraživanja najveći broj učenika svoje slobodno vrijeme provodi družeći se s prijateljima i svojim vršnjacima. No, odmah nakon toga, najveći broj učenika slobodno vrijeme provodi sjedeći ispred kućnog televizora. Osim gledanja televizora, koriste i druge medijske oblike i sadržaje kao što je slušanje radija, gledanje videa, igranje kompjuterskih igara i slično (Ilišin, 2010). Iz istraživanja proizlazi kako su učenici uistinu veliki konzumenti medija i pripadnici takozvane medijske kulture te da učenici slobodno vrijeme uvelike provode koristeći medije. Ipak ono što je izuzetno dobro je činjenica kako mediji nisu zamijenili neposredno druženje, igru i socijalizaciju s vršnjacima i prijateljima. No, treba imati na umu kako se i mediji mogu koristiti i u igri ili druženju s njima. S obzirom kako je prošlo cijelo desetljeće od navedenog istraživanja, gledanje televizora u suvremenom kontekstu svakako bi zamijenili pametni telefoni, tableti i aplikacije koje oni nude. Ono što je proizašlo kao jedan od zaključaka navedenog istraživanja je i problem manjka komunikacije učenika i roditelja o medijskim sadržajima koje učenici gledaju u svoje slobodno vrijeme. Upravo u tome leži upozorenje roditeljima kao odgajateljima, ali i odgojno-obrazovnim djelatnicima koji mogu utjecati na komunikaciju roditelja i djeteta. Odgajatelji mogu utjecati na komunikaciju učenik-roditelj tako što će i oni sami s učenicima razgovarati o tome na koji način provode slobodno vrijeme, što gledaju ili slušaju. Također, mogu naglasiti zašto bi roditelji trebali znati što njihovo dijete gleda ili sluša, koje su prednosti, a koji nedostaci medija i medijskih sadržaja. Na taj način, učenici mogu shvatiti kako tema sadržaja koji ih zanimaju nije samo vršnjačka tema već da o njoj mogu, i poželjno je, razgovarati i s drugima.

Kada je riječ o istraživanju slobodnog vremena s fokusom na medije i medijske sadržaje, dobar primjer je i istraživanje koje je provedeno u okviru jedne udruge za izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, Udruge CINAZ. Projekt je, između ostalog, proveden kako bi se poboljšala komunikacija između učenika i roditelje te učenike naučilo kako na kvalitetniji način mogu provoditi slobodno vrijeme. Prilikom istraživanja u obzir se uzimala dob, spol i mjesto prebivanja učenika (selo ili grad) (Grbić, 2014). Premda je riječ o istraživanju iz 2014. godine sada već velik broj učenika posjeduje vlastiti mobilni uređaj, a fokus nije na gledanju televizora kao što je bio u prethodno navedenom istraživanju. Rezultati

projekta Udruge CINAZ pokazali su kako je uporaba mobilnih uređaja, ali i medija velika bez obzira na mjesto stanovanja te kako su učenici uglavnom sami učili na koji način koristiti medije. Kada je riječ o komunikaciji između djece i roditelja, pokazalo se kako djeca koja žive u gradovima više komuniciraju s roditeljima o medijima i medijskim sadržajima u odnosu na djecu sa sela. Također, stariji učenici predmetne nastave u većoj mjeri troše svoje slobodno vrijeme na korištenje medija od mlađih (Grbić, 2014).

U dvama navedenim istraživanjima postoje dodirne točke i sličnih su tematika. Jasno je kako je razlika od svega nekoliko godina u medijskom svijetu i svijetu konzumenata velika. Tehnologija napreduje iz dana u dan, a mediji se šire u sve sfere ljudskog života, sveprisutni su i dostupni svima. Stoga bi roditelji, ali i učitelji i nastavnici trebali dobro poznavati koji su to aktualni medijski sadržaji koje učenici zanimaju, što je to što zaokuplja njihovu pažnju nekoliko sati dnevno i zbog čega to postaje zabavnije te zamjenjuje „stara“ neposredna druženja, fizičku aktivnost, igranje igara i slično.

Valjan Vukić (2016) istraživala je na temelju osnovnoškolske populacije učenika na području dviju županija, sudjeluju li učenici u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima, koje su to te koliko vremena utroše na njih. Također, u ovom istraživanju su učenici mogli iznijeti svoje mišljenje o tome koliko im se sviđa način na koji se odgajatelji odnose prema njima te je li način na koji odgajatelji vode određene aktivnosti, po njihovom mišljenju, zadovoljavajući. Istraživanje je pokazalo kako relativno mali broj učenika sudjeluje u izvannastavnim i izvanškolskim aktivnostima. Njihov postotak premašuje postotak učenika koji sudjeluju u navedenim aktivnostima, ali ne u značajnijoj mjeri. U vremenskom periodu od jednoga tjedna učenici uglavnom slobodnovremenskim aktivnostima pridodaju svega sat do dva vremena, ali taj postotak približan je onom koji tvrdi kako provodi otprilike pet i više sati tjedno što upućuje na mogućnost učeničkog preopterećenja uzimajući u obzir vrijeme provedeno u školi, vrijeme potrebno za odmor, san i slično. O negativnim izazovima na koje mladi mogu naići pred ekranima, ali i medijskoj kulturi o odgoju pisao je prethodno naveden autor Miliša (2014). Učenici često zaboravljaju kako je medijski svijet i sve ono što vide preko ekrana zapravo konstrukcija. Konstrukcija misli, želja, ideala i aktivnosti. No, upravo u činjenici kako mladi to često zaboravljaju leži i moć tih sadržaja da zaslijepe mlade, ali i stvore hrpu predrasuda, iskrivljenih mišljenja i površnih znanja. Suvremenim odgajateljima nerijetko je teško ići u korak sa svim tim i biti dovoljno utjecajnim. Kako bi škola bila u koraku s razvojem medijske kulture treba se voditi načelima inovacije, integracije, interaktivnosti, doživljaja i internacionalizacije (Miliša, 2014: 78). To znači kako škole trebaju biti kvalitetno tehnički opremljene, koristiti različite medije u nastavi te poticati

učenike na kritičko promišljanje o njima. Održavanje online predavanja, e-učenje, predavanje zadaća i slično postali su sasvim uobičajeni oblici rada, a pokazali su se i jedinim rješenjem u bezizlaznim situacijama kao što primjerice mogu biti različite svjetske epidemije. Uvijek postoje određene pozitivne i negativne strane inovacija, ali ono što sigurno omogućuju je ekonomičnost u smislu bržeg i lakšeg unosa i pregleda sadržaja, odnosno štede vrijeme koje je u školi već dovoljno ograničeno. Mediji su toliko snažni da na svojevrsan način brišu i geografske granice, ali i omogućuju virtualna zbližavanja. Posebna važnost trebala bi s pridavati i jačini doživljaja, osjetilima, značenjima i utjecajnosti medija na učenike. To je uistinu široka i zanimljiva tema ukoliko su učenici spremni otvoreno komunicirati s odgajateljima ili roditeljima o tome. Sve veći broj učenike poznaje i prati njima slavne osobe, popularno zvane „YouTube-erima“. S učenicima je potrebno komunicirati zašto ih zanimaju upravo takvi sadržaji, što te njima slavne osobe znače i čemu ih poučavaju. Utoliko je roditeljska, ali i učiteljska uključenost u te sadržaje nužna. Sve većim brojem ponavljanja gledanja i praćenja takvih sadržaja, ali i drugih, učenici pridodaju veliku važnost toj osobi, vremenu u kojem „moraju“ pogledati video sadržaj ili slično. Upravo o njihovoj percepciji važnosti i značaju koji pridodaju takvim osobama i/ili sadržajima potrebno je verbalizirati. Učenici brzo razviju određene emocije povezane uz osobe pa tako stvaraju svoje idole i uzore, a relevantno je da te osobe ili sadržaji koji njihova osjetila poprimaju budu uistinu pozitivni, kvalitetni i za njihov bolji razvoj.

Proleta i Svalina (2011) provele su također istraživanje koje se ticalo slobodnovremenskih aktivnosti učenika, ali stavljajući u središte izvannastavne glazbene aktivnosti (Proleta, Svalina, 2011: 2). Istraživanje je provedeno u nekoliko osnovnih škola, a ispitanike su činili aktivni sudionici izvannastavnih aktivnosti glazbenog područja. Riječ je o starijim učenicima razredne nastave. Autorice je zanimalo kolika je odgojna pa tako i obrazovna uloga, prema subjektivnom mišljenju učenika, glazbe u izvannastavnim aktivnostima. Iz tog razloga, istraživačka pitanja bila su podijeljena u tri skupine pitanja. Pitanja koja se odnose na subjektivni doživljaj učenika, njihov odnos s drugim učenicima i pitanja o slobodnom vremenu (Proleta, Svalina, 2011:14). Kada je riječ o doživljaju, učenici navode kako je presudan čimbenik pri izboru takve izvannastavne aktivnosti unutarnji osjećaj ispunjenja i sreće. Samim time što se na istom mjestu nalaze učenici koje dijele nešto zajedničko, odnosno ljubav prema glazbi, to ih povezuje i na taj način se i prijateljuju. Sukladno tome, samim time što su istinu zadovoljni aktivnostima koje pohađaju, učenici smatraju da je to dobar način iskorištavanja vlastitog slobodnog vremena. Navedeno istraživanje je pozitivan primjer kako slobodnovremenske aktivnosti mogu utjecati na učenike

i njihov razvoj. Doprinosu socijalizaciji, druženju, odmaku od formalnog načina obrazovanja i ono što je najvažnije pružaju učenicima unutarnji osjećaj sreće. Jedan od najvećih uspjeha svakog učitelja trebala bi biti spoznaja o tome kako njegovi učenici uživaju u aktivnosti koju oni vode te željno iščekuju svaki sljedeći susret. Glazba ne doprinosi samo estetskom odgoju, već se kroz glazbu mogu, kroz različite pjesme, instrumente i glazbenike, upoznavati različiti krajevi zemlje i svijeta. Učenici mogu učiti što je to različitost, multikulturalnost i kulturni relativizam. Zvuči apstraktno, ali ukoliko se povuku poveznice samo između glazbe, kulture i jezika moguće je stvarati mnogo više od samog pjevanja i sviranja instrumenata. Već je ranije u samim definicijama slobodnog vremena, ali i njegovim funkcijama i aktivnostima naglašena emocionalna komponenta, osjećaj sreće i zadovoljstva. Ovo istraživanje samo potvrđuje kako je ključan element, element sreće. Uzimajući u obzir ranija teorijska promišljanja, ona ne bi bila moguća bez načela slobode. Jasno je kako je glazba područje za koju učenici sami pokazuju interes ili ga mogu dobiti ukoliko im netko predloži glazbu kao izvannastavnu aktivnost. Ako se na jednom mjestu pronađu učenici koji dijele nešto zajedničko, a to je ljubav prema glazbi, velika je i vjerojatnost stvaranja kolektiva, upoznavanja, druženja i prijateljstava, ali i vršnjačkog pozitivnog ili onog manje pozitivnog utjecaja.

Badrić, Prskalo i Matijević (2015) proučavali su aktivnosti slobodnog vremena učenika predmetne nastave stavljajući naglasak na fizičku (ne)aktivnost. Zanimalo ih je što učenici rade u slobodno vrijeme te koliko je ono ispunjeno zdravim načinom života, kretanjem, treniranjem i sličnim. Ova tema, u današnjici, jako je bitna. Svake godine, na državnoj razini, se iznose podaci o broju ili postotku pretilih djece, o nezdravoj prehrani i sve manjoj fizičkoj aktivnosti djece, mladih, ali i ljudi općenito. Životni tempo stvorio je od ljudi radnike koji često u brigama i obvezama zaboravljaju na važnost sebe i svog zdravlja. Upravo zato, posljednjih godina velik značaj se pridodaje stvaranju kolektivne svijesti i promicanju zdravog, aktivnog načina života i važnosti zdrave prehrane. Djeca osnovnoškolske dobi često su članovi sportskih klubova, odlaze na treninge, igraju različite igre s vršnjacima i drugom djecom, ali kako odrastaju fizička aktivnost i njihova živahnost kao da se polako gubi. Sport i zdrav način života često zamijene različiti opijati, izlasci i „uživanje“. Za fizičku aktivnost nije nužno imati prihode koji omogućuju odlaske u teretane, plaćanje osobnih treninga ili učlanjivanje u različite klubove. Potrebno je samo posložiti prioritete i osigurati slobodno vrijeme u kojem će se napraviti nešto dobro za sebe. Rezultati istraživanja pokazali su kako se osnovnoškolci bave fizičkim aktivnostima, ali da se te aktivnosti razlikuju s obzirom na spol učenika. Tako djevojčice u slobodno vrijeme vole šetnje, vožnju koturaljkama, igranje

badmintona i odbojke ili pak plešu. S druge strane, dječaci uživaju u nogometu, košarci, rukometu ili vožnjama biciklom (Badrić, Prskalo, Matijević, 2015: 308). Osim nabrojanih aktivnosti, dio vremena posvećuju malim ekranima, mobitelima, računalima i televizoru. Vrijeme provedeno na taj način sve je veće s obzirom na učenički dob.

I autori Kozub Francis i Farmer (2011) u svom su istraživanju došli do zaključka kako fizička aktivnost ovisi o spolu i dobi učenika. Osim toga, pokazalo se kako su od najranije dobi dječaci fizički aktivniji od djevojčica. Pitanje fizičke aktivnosti je spekulativno i veoma individualno. Ključan čimbenik za bilo koju fizičku aktivnost je svakako volja, želja i interes. Autori su u kontekstu fizičke aktivnosti djece poseban naglasak pridodavali motivaciji kao jednoj od glavnih prediktora koji također ima veliku ulogu prilikom odluke o sudjelovanju pri nekoj aktivnosti. Sve većim brojem ponavljanja određene aktivnosti, ali i uspjehu prilikom djelovanja, sve je veća motivacija i želja za nastavkom. Nerijetko se takva, intrinzična motivacija može pretvoriti u ono vanjsku, ekstrinzičnu. Ipak, pozitivniji učinak za osobu je onaj kada je riječ o intrinzičnoj motivaciji prilikom koje osoba djeluje iz vlastite požude i osjećaja sreće te zadovoljstva. Tada je osoba autonomna i slobodna. Glavno istraživačko pitanje odnosi se na dobivanje odgovora na to je li postojanje motivacije u slobodnom vremenu glavni uvjet za fizičku aktivnost. Istraživanja su pokazala kako je najveći broj učenika intrinzično motiviran te kako dječaci provode oko jedan sat dnevno bivajući fizički aktivni, dok djevojčice svega pola sata dnevno. Bilo riječ o ruralnim ili urbanim sredinama u kojima su škole, svaka škola ima određen program i plan rada, a zdravstveni odgoj i obrazovanje te slični sadržaji su implementirani u njih. Zaključno se pokazalo kako motivacija u slobodno vrijeme nije prediktor za fizičku aktivnost. Jedan od razloga tome je jednostavno činjenica kako mladi ne povezuju slobodno vrijeme s potrebom za fizičkom aktivnošću. Osim toga, mnoga djeca nemaju zadovoljene vijete koji su im potrebni.

Iz rezultata ovih dvaju istraživanja jasno je kako je spol veoma bitna odrednica kada je riječ o odabiru aktivnosti. Prvo navedeno istraživanje provedeno je prije svega pet godina, ali jasno ukazuje na daljnju diferencijaciju u smislu „muških“ i „ženskih“ sportova. Takvo, moglo bi se reći, stereotipno mišljenje i kategorizacija sportova pokušava se iskorijeniti. Svaka fizička aktivnost, odnosno sport sam po sebi ima pozitivne učinke na čovjeka, njegov organizam, razvoj i zdravlje te se ne bi trebao nužno dijeliti na sportove kojima se mogu baviti spolovi pojedinačno. Bez obzira na to, pozitivno je to što su učenici fizički aktivni i da je riječ o različitim aktivnostima. Istraživanja ovog tipa trebaju poticati na nužnost veće fizičke aktivnosti i njenu važnost u svim životnim periodima. Nerijetko djeca i učenici zamjene fizičku aktivnost pasivnošću i sjedenjem ispred televizora ili imajući u ruci svoje

pametne telefone. To je zabrinjavajuća činjenica i upravo i ovo istraživanje pokazuje kako se tijekom odrastanja smanjuje korištenje slobodnog vremena na aktivan način u smislu sporta, a zamjenjuje ga konzumacija medija i medijskih sadržaja. Izreku „zdrav duh u zdravom tijelu“ napisao je starorimski pjesnik Juvenal. U tih samo nekoliko riječi krije se cijela bit odnosa tijela i duha. Poznato je kako fizička aktivnost pozitivno djeluje na cijeli ljudski organizam, svojevrsna je prevencija od različitih bolesti, ali i pozitivno utječe na raspoloženje. Ako djecu, učenike, od malena naučimo važnostima fizičke aktivnosti, sporta, oni će učiti i kako rasporediti svoje vrijeme, znati će bolje organizirati svoju svakodnevnicu i ono što je najbitnije, bit će zdravi i osjećati se dobro, a upravo takvi mogu sve.

Koliko je potrebno uložiti truda, rada i komunicirati s djecom i mladima na određen način proizlazi i iz istraživanja koje su proveli Mlinarević i Miliša (2007). Uspoređujući gradove dviju regija Republike Hrvatske vidljivo je kako se naše društvo susreće s izazovom mladenačke nezainteresiranosti, nepoznavanja sadržaja, načina na koji da ispune slobodno vrijeme te naučene bespomoćnosti. U istraživanju nije riječ o osnovnoškolcima kao što je bila riječ u svim ranijim istraživanjima i koji su u fokusu cijelog ovog rada, ali može utjecati na propitkivanje kako od onih osnovnoškolaca koje zanima sve, koji su živahni i poletni nastanu mladi koji su potpuno nezainteresirani i nisu aktivni konzumenti sadržaja kojima mogu upotpuniti slobodno vrijeme na kvalitetan način. Iz tog razloga veliki je apel na roditelje, odgojno-obrazovne djelatnike, medije i sve ostale čimbenike koji utječu na ovaj vid obrazovanja da to čine i obrazuju mlade bez prestanka. Jasno je kako se od malena stvaraju navike, ali one u određenim periodima života mogu lako nestati ili se promijeniti. Ono što je bitno i prioritet učeniku u osnovnoj školi ne mora biti i u srednjoj školi i ostatku života. U velikoj mjeri je jednostavnije obrazovati i ponuditi sadržaje učenicima, ali i mladima koji imaju zadovoljene sve životne potrebe. Često se zaboravlja kako pojedinci nažalost nemaju zadovoljene ni osnovne životne uvijete u svojim domovima. Stoga je ova tema povezana i sa socioekonomskim problemima ili dobrostojećom obiteljskom situacijom, samim roditeljima, njihovim postignućima i obrazovanju, a onda svim ostalima koji mogu utjecati na dijete. Ukoliko je riječ o takvim problemima, koji se u današnjici često zaboravljaju zato što se često podrazumijeva kako svi imaju sve, humanost ljudi treba prevladati. Škola, županija, ali i država treba znati za takve pojedince i takvoj djeci i njihovim roditeljima omogućiti ono potrebno. Treba se zapitati koliki je broj djece i mladih koja su uistinu željeli ostvariti uspjeh, baviti se nečime, ali jednostavno to nisu mogla sama.

Koliko pozitivan angažman djece i mladih u slobodno vrijeme može utjecati na željen razvoj i obrazovanje toliko, nažalost, loše navike i aktivnosti u slobodno vrijeme mogu rezultirati razvoju u neželjenom i negativnom smjeru. Istraživanje koje su provele autorice Jeđud i Novak (2006) svojevrsno otvara problematiku, ali i iznosi činjenice upravo o tome kako nekvalitetno provođenje slobodnog vremena može rezultirati na loš način za djecu i mlade, ali i njihove obitelji, vršnjake i ostale sudionike njihovih života. Način na koji djeca i mladi provode slobodno vrijeme (kako), duljina trajanja slobodnog vremena (koliko) i osobe koje ispunjavaju slobodno vrijeme (s kim) pokazale su se ključnim odrednicama aktivnosti i njihovih ishoda te načina odrastanja i formiranja djece i mladih. Naime, istraživanje je provedeno uzevši uzorak ispitanika koji čine djeca i mladi koji su pripadnici institucija za odgoj djece i mladeži. Tako planiran i ciljan uzorak uzet je upravo zbog vjerovanja kako će oni dati „prave“ odgovore na ovakav tip problematike odgoja i obrazovanja povezanih sa slobodnim vremenom. Korištenje tehnike polustrukturiranog intervjua u ovakvim istraživanjima ima mnoge prednosti za razliku od nekih drugih tehnika, ali također uvijek dovodi u pitanje istinitost načina na koje će pojedinac prikazati sebe i govoriti o sebi. Uzevši sve to u obzir, kao rezultat istraživanja pokazalo se kako djeca i mladi koji se nalaze u ovim institucijama najviše zanimanja pokazuju prema strašnim (horror) filmovima ili žanru znanstvene fantastike (science fiction), rock ili punk glazbi, ali i čitanju ili pisanju te jednostavnijim rukotvorinama. Kada je riječ o druženju s prijateljima i aktivnostima kojima se tada bave, one se uglavnom svode na odlaske u kafiće i klubove, ispijanje alkoholnih pića, konzumiranje nedozvoljenih supstanci, jedenje takozvane brze hrane i slično. Manji dio ispitanika se rado bavi sportom ili dio slobodnog vremena provodi sa svojim ljubavnim parom. Način na koji provode slobodno vrijeme u kućanstvu najčešće je pasivno. Izležavanje, gledanje televizora ili slušanje glazbe, hranjenje ili spavanje. Većina ispitanika slobodno vrijeme percipira kao period u kojem mogu raditi što god žele, a to je vrijeme izvan škole, doma ili onih koji rade – posla. Uključenost djece i mladih u ovakve institucije rezultati su neadekvatne preventivne pedagoške zaštite (Vukasović, 2000). Autor Kozina (2015) proveo je slično istraživanje istražujući kolika je snaga učeničkog načina provođenja slobodnog vremena u domu i školi kao prediktora učeničke agresivnosti. Kao posebnu varijablu kućnog okruženja uzimao je već ranije spomenut, a jako važan, socioekonomski status, obrazovne težnje učenika, roditeljske aktivnosti s djecom, ali i slobodne aktivnosti učenika. Rezultati su pokazali kako su oni jako važni prediktori u razvoju ili sprječavanju razvijanja agresivnog oblika ponašanja. U varijablu školskog okruženja ubrojani su čimbenici koji se tiču školske klime, stavovi učenika prema školi i školskim obvezama te postignućima iz predmeta

matematike. Navedene varijable i učeničko samopouzdanje pokazali su se više presudnim prediktorima agresivnog ponašanja.

Oba navedena istraživanja, ali i istraživanja poput njih potrebna su kako bi se djeca i mladež koja su stekla loše i neželjene slobodnovremenske navike mogla transformirati u kvalitetne i željene. Put prema tome nije nimalo lak, no prvi korak pri mijenjaju sebe je spoznaja o tome u čemu je problem i što osoba radi krivo. Svjesnost o nekvalitetnom načinu iskorištavanja slobodnog vremena polazište je za bolje sutra. Uz kompetentan tim stručnjaka i pozitivno utjecajnu okolinu to je moguće. Unutar domova za odgoj djece i mladeži kontrola je veća u odnosu na vrijeme koje pojedinci provode izvan institucije. Veoma je zahtjevan posao preobrazbe i postignuće da pojedinac u svoje slobodno vrijeme odnosno ono izvan ustanove provodi na pozitivan način, ne sudjelujući u socijalno delikventnom ponašanju, konzumiranju alkohola i supstanci i mnogo drugog. Upravo taj težak i zahtjevan put svojevrsan je alarm za sve ljude koji na bilo koji način utječu na dijete od najranije dobi. Razvijati i njegovati samu spoznaju pa zatim i aktivnosti u slobodnom vremenu relevantan je posao i zadatak te o samim počecima može ovisiti kasnija budućnost. Djecu je potrebno usmjeriti od samih početaka, ali ako i to nije uspjelo, nikada nije kasno za nove i bolje početke, ali jasno, uz mnogo više truda. Također, uzete varijable u istraživanjima ne treba uzimati kao apsolutne i konačne niti postavljati generalizacije i stereotipe na temelju primjera slušanja određene glazbe, filmova ili pak izlazaka.

S obzirom na mnogobrojnost ovakvih istraživanja, postoje i s druge strane istraživanja koja se dotiču slobodnih aktivnosti učenika, ali ih povezuju s učeničkom povezanošću s roditeljima i načinom na koji provode slobodno vrijeme u obitelji. Jedno takvo istraživanje preveo je autor Izquierdo Clemente (2018) analizirajući način provođenja obiteljske dokolice s obzirom na sposobnosti i vještine koje roditelji imaju. Aktivnosti u obiteljskom odmoru zahtijevaju i roditeljsku interakciju i nadzor. Istraživanje je uključivalo polaznike prvog i drugog razreda osnovne škole, ali i predškolce. Rezultati su se pokazali veoma zanimljivima. Naime, majke su se pokazale u većoj mjeri češćim roditeljem koji provodi slobodno vrijeme sa svojim djetetom. One s djecom provode puno više vremena od očeva i aktivnosti su raznovrsne. S druge strane, očevi provode manje vremena, a aktivnosti kojima se bave s djecom se uglavnom tiču sporta ili igranja video igara. Autor je aktivnosti djece i roditelja podijelio u četiri skupine. Prva skupina odnosi se na zajedničke oblike i vrste rekreacije. Druga skupina odnosi se na konzumaciju medijskih sadržaja. Treća skupina aktivnosti veže se uz sportske aktivnosti, a posljednja na druženje djece i roditelja sa ili bez drugih prijatelja. I u ovom istraživanju je prikazano kako se digitalne aktivnosti, odnosno medijski sadržaji rijetko

dijele u obitelji. Uzimajući u obzir roditeljsku kompetentnost, roditelji koji su i sami druželjubivi, aktivni i provode takav način života su sa svojom djecom nastavljali živjeti na isti način te poticati i njih na aktivnosti. U učeničkoj i općenito dječjoj percepciji roditelj je onaj koji zna i može sve. Roditelji su česti uzori i bitno je ono što i kako oni razmišljaju. Ipak kada je riječ o slobodnim aktivnostima nije potrebno roditeljsko veliko poznavanje mnoštva aktivnosti, posjedovanje materijalnih i novčanih mogućnosti i slično. Kompetentan roditelj je onaj koji poznaje svoje dijete, odrasta s njime i primjećuje promjene kod svog djeteta. Onaj koji sluša i vidi interese i put kojim dijete želi ići, otvara mu vidike i puteve te ga pravovaljano usmjerava. Obiteljska, odnosno roditeljska uloga u slobodnom vremenu je neizmjerena kao što je i odgojno obrazovna, odnosno uloga učitelja, nastavnika i drugih stručnih djelatnika. Sadovaya i Reznikov (2015) u svojoj studiji su upravo ukazale na potrebu kvalitetnijeg stručnog pedagoškog obrazovanja unutar suvremenog sustava. Glavni nedostaci prilikom studija odnose se na manjak i neadekvatnu metodiku. Budući učitelji bi trebali biti spremi u profesionalnom smislu kako bi mogli organizirati slobodno vrijeme i interakciju s djecom. Polazište za uspjeh po tom pitanju je prije svega sam učitelj, njegova osobnost i karakter. Osobna aktivnost je usko povezano uz navedeno. Sve to u kombinaciji s kreativnošću, prema autoricama, čini kvalitetnog i profesionalnog učitelja prilikom formiranja i organiziranja slobodnih aktivnosti učenika. Jasno je kako se učitelji mogu usavršavati pohađajući dodatne tečajeve ili radionice no njihovo visokoškolsko obrazovanje bi im trebalo pružiti priliku za praktično djelovanje. Najčešće primjedbe studenata vezuju su uz nedovoljno praktičnog rada, a previše teorijskih znanja. To se na diplomskoj razini studija nastoji promijeniti te studentima doista pružiti prilika neposrednog rada i doživljaja kako bi se okušali u onome što bi trebali po završetku studija postati. Ipak bez obzira na sva znanja i praktično iskustveno učenje koje studij nudi, osobna angažiranost, stavovi, raspoloženje i osobnost su temelj za sve ostalo.

Analizirajući, interpretirajući i kritički promišljajući sva ova istraživanja jasno je kako su slobodnovremenske aktivnosti uistinu neiscrpna pedagojska tema. Svaki od autora usmjerava se na određeni aspekt slobodnog vremena i odnosa tog vremena i učenika. Ukazuju na mnogobrojne prilike, načine i mogućnosti iskorištavanja slobodnog vremena u odgojno obrazovne svrhe, unutar ili izvan prostora osnovnih škola. Njihovi rezultati trebaju biti poticaj za neka nova, suvremenija istraživanja te upozorenje na ono što bi se trebalo promijeniti, preventivno spriječiti ili pak služiti kao pozitivan primjer slobodnovremenskog kvalitetnog obrazovanja. Kako bi bile preglednije, slobodne aktivnosti učenika mogu se podijeliti u šest kategorija (Griffiths, 2011). U prvu kategoriju svakako ulazi sport. Klubovi,

treninzi, sportovi i slično pokazali su se neizostavnim činiteljima slobodnog vremena učenika. U drugu kategoriju može se smjestiti igra i važnost igre. Ostale aktivnosti su vezane uz obiteljska i vršnjačka druženja. Posebnu skupinu svakako čini i medijska kultura i medijski konzumerizam. Također, postoje i aktivnosti koje se mogu nazvati posebnima u smislu individualnih aktivnosti koje pojedinci čine u svrhu vlastitog zadovoljstva. Naposljetku, sve ostalo se može kategorizirati u aktivnosti koje spadaju pod razno.

U slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole i njihovog utjecaja na obrazovni razvoj relevantnom se pokazala kreativnost. Dječja, učiteljska, nastavnička, ali i roditeljska. Osim u obiteljskom domu, u kontekstu škole, kreativnost se najčešće potiče i njeguje kroz realizaciju izvannastavnih aktivnosti koje nude učenicima veći stupanj slobode. Istraživanja medijskog utjecaja i korištenja medija u slobodnom vremenu kod osnovnoškolaca zbilja su česta i uglavnom ukazuju na činjenice kako djeca sve više vremena provode za televizorom ili pametnim telefonom, manje komuniciraju, manje se igraju, ali i ne žele dijeliti sadržaje niti razgovarati sa starijima o tome. Ostala istraživanja orijentirana su na fizičku aktivnost ili neaktivnost pa na taj način bude svijest o tome koliko je fizička aktivnost nužna i važna kao prediktor zdravog i kvalitetnijeg života. Uzimajući sve to u obzir, drugi se pak autori brinu o preopterećenosti ili neopterećenosti učenika u slobodno vrijeme te njihovim prednostima i nedostacima, negativnim ishodima lošeg načina provođenja slobodnog vremena, loših navika i ponašanja i sličnog. Na koncu, ostali se bave roditeljskom i odgojno obrazovnom ulogom u smislu utjecaja na učenike i njihove slobodnovremenske aktivnosti. Sva ta istraživanja idu u prilog složenosti ove tematike, ali i holističkom i boljem shvaćanju. Različiti rezultati otkrivaju različita pitanja i poticaj su za neka nova istraživanja, a starija istraživanja pomažu u shvaćanju promjena i razloga zbog kojih je došlo do određenih promjena u odnosu na danas.

5. IZVANNASTAVNE I IZVANŠKOLSKE AKTIVNOSTI U FUNKCIJI OBRAZOVNOG RAZVOJA

Kao što se moglo primijetiti iz navedenih primjera istraživanja, unutar odgojno-obrazovnog sustava, odgoj i obrazovanje u slobodnom vremenu zastupljeni su kroz realizaciju izvannastavnih aktivnosti. To je vrijeme u kojem se učenici bave onime što ih uistinu zanima te ispunjava njihove želje, podudara se s njihovim interesima i razvija njihove vještine. Ono što je karakteristično za takav oblik aktivnosti je osjećaj prisnosti koji se pojavljuje između učenika i onoga čime se bave. Kada je riječ o izvanškolskim aktivnostima, za njih vrijedi jednako rečeno kao i za izvannastavne, uz naravno sve to izvan konteksta, točnije prostora, odgojno-obrazovne ustanove, škole. To mogu biti različiti klubovi (na primjer sportski), udruge ili slično koje preuzimaju ono ulogu koju u izvannastavnim aktivnostima ima škola (Valjan Vukić, 2016). U Hrvatskoj su se ove aktivnosti počele značajnije razvijati tijekom prošlog stoljeća, točnije u poslijeratnom razdoblju i brojnih školskih reformi koje su uslijedile (Bertić i sur., 2007). U Državnom pedagoškom standardu osnovnoškolskog sustava odgoja i obrazovanja stoji kako se u brojem sati u nastavnom planu određuje trajanje izvannastavnih aktivnosti kao jedan od oblika ostalog neposrednog rada s učenicima. U ovom dokumentu također stoji kako su izvannastavne aktivnosti i njihova provedba te uvjeti organizirani od strane škole, a da se učenik u njih uključuje isključivo svojom voljom (URL1). Prema definiciji Ministarstva znanosti, obrazovanja i sporta, izvannastavne aktivnosti u osnovnoj školi podrazumijevaju učiteljevu slobodu kreiranja odgojno-obrazovnoga rada i smisao za stvaralaštvo, a istodobno i uspješan poticaj za angažiranje učenika za rad izvan redovite nastave (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006: 13). Izvannastavne teme i sadržaji mogu se realizirati na različite načine te je to prepušteno dogovoru odgajatelja i učenika. Bitno je naglasiti kako se one ne odnose samo na određene učenike već na sve učenike neovisno o njihovom školskom uspjehu. Područja izvannastavnih aktivnosti su zaista mnogobrojna upravo iz razloga da učenici pronađu svoj postojani ili novi interes u određenom području. Stoga sadržaji mogu biti literarne, dramske ili novinarske prirode, filmske radionice, likovne radionice, organiziranje školskog radija i školskih novina, različiti projekti, prirodoslovno-matematičko područje, znanstveno rekreacijsko područje, tehničko stvaralaštvo i slično (Nastavni plan i program za osnovnu školu, 2006:13/14). Neke od ovih tema odražuju se i kroz međupredmetne teme kurikuluma.

Osim propisanih nastavnih predmeta i područja, školski kurikulum, obuhvaća izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, kulturnu i javnu djelatnost škole, aktivnosti s darovitim učenicima i s učenicima s teškoćama u razvoju te aktivnosti koje se ostvaruju u svim predmetima i područjima (Cindrić i sur., 2010: 45). Prilikom suvremenog stvaranja kurikuluma sudjeluju i učenici, ali nipošto se ne smije zaboraviti na važan utjecaj izvanškolskih vlasti, institucija, ustanova i organizacija. Prema Zakonu o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2020, čl. 28), školski kurikulum utvrđuje plan i program škole kojima pripadaju izvannastavne i izvanškolske aktivnosti.

Izvanškolske aktivnosti odvijaju se izvan prostora škole, ali to ne znači da na njih ne može utjecati škola. Česti oblici izvanškolskih aktivnosti koje škole prakticiraju su izleti i posjeti različitim događanjima i ustanovama s ciljem iskustvenog i neposrednog učenja.

Izvannastavne aktivnosti se nažalost često svode na održavanje dodatnih ili dopunskih nastava te nisu osmišljene na temelju želja i interesa učenika već učitelja i nastavnika. Također, ovise o materijalno-tehničkoj opremljenosti škole i učionica te prostoru u kojem se odvijaju. No, ni to ne treba biti demotivirajući čimbenik ukoliko se ponuđeni materijali dovoljno smišljeno upotrijebe te ukoliko se zajedničkim razmišljanjima i motivacijama udruže učenici i učitelji. Odgojno-obrazovne ustanove katkad nisu svjesne koliko utječu na ovaj segment učeničkog razvoja te koliko mogu izvannastavnim aktivnostima obrazovati djecu, poticati sve veći interes i stvaralaštvo, ali i koliko mogu nepovoljno utjecati ako to ne čine. Prilikom odabira aktivnosti i tema koje će se obrađivati potrebno je imati na umu razlike u afinitetima djevojčica i dječaka, njihovom uzrastu i sadržaju s kojima jesu ili nisu upoznati. Iako se u osnovnoškolskoj dobi dovoljno ističu i poznaju neke razlike između djevojčica i dječaka, ne bi ih trebalo poučavati kako su određene aktivnosti samo za djevojčice, a druge za dječake. Zato je nužno prepoznati i znati čuti učeničke želje. Ukoliko učitelji i nastavnici ne mogu ostvariti ono čime se učenici žele baviti tijekom izvannastavnih aktivnosti potrebno je naći rješenje na temelju onoga čime raspolažu, što im je ponuđeno. Nerijetka je pojava nezainteresiranosti svih učenika za ponuđenu aktivnost, zato se učenici mogu podijeliti na grupne ili individualne radove. Temelj od kojeg bi izvannastavne i izvanškolske aktivnosti trebale počinjati su obrazovne funkcije. Tim aktivnostima trebale bi utjecati na obrazovanje učenika, njihov razvoj i napredak. One nisu osmišljene kako bi u njima uživali samo odlikaši ili darovita djeca, već kako bi svaka individua pronašla sebe u nečemu. Rosić (2005) navodi kako je društvo, vrijeme i mjesto, odnosno prostor relevantno prilikom učeničkog odabira slobodnovremenskih aktivnosti. Treba imati na umu kako je slobodno vrijeme ono u kojem

učenici zaista mogu biti ono što jesu zato to vrijeme treba iskoristiti na kvalitetan način. Koliko god željeli slobodu učenika u nastavi, ono je posve nemoguće.

Autorica Polić (2003) navodi kako je za učenike nužno uživati u nekoj aktivnosti kako bi ju istinski dalje željeli nastavljati, a kao primjer daje sportske aktivnosti. Ono što je zanimljivo je činjenica da se često govori o uživanju u sportskim aktivnostima dok škola pruža više od samog sporta. Zašto učenici ne bi na jednak način uživali u ostalim aktivnostima i predmetima? Zašto pojam škole ne bi bio bliskoznačnica ili istoznačnica dokolice? Pedagoški gledano, školska klima i školsko ozračje trebaju odisati dokoličarskom atmosferom, a škola o kojoj sanjamo posljednja dva stoljeća je ona u koju će učenici odlaziti upravo sa smiješkom na licu. Psiholog Vigotski je uspješnost učeničkog usvajanja sadržaja objasnio pojmom „područja približnog razvoja“ (Vizek Vidović, 2014: 60). To je vrijeme i prostor u kojem dijete radi samo, bez učiteljske ili nastavničke pomoći i tada na vidjelo izlaze učeničke sposobnosti. Kada se njegovim sposobnostima doda učiteljska ili nastavnička pomoć tek tada se otkriva do koje razine se njegov potencijal može uzdići.

U više od polovice zemalja Europe školska godina traje svega nekoliko manje od dvjesto dana (European Commission, 2018). Početci i krajevi školske godine u različitim zemljama različito variraju, ali se uglavnom vrte oko te brojke. Svaka školska godina je na neki način ograničena brojem praznika i blagdana koji se slave u svakoj zemlji. Zbog toga se i praznici, posebice ljetni i zimski koji su dužeg trajanja percipiraju kao slobodno vrijeme, u smislu slobode od škole i školskih briga i obveza. Osnovnoškolci provode nešto manje od četvrtine svog svakodnevnog dana u školama. O utjecaju škole na učenike u tom periodu nedvojbeno je govoriti. Iako postoje različiti načini na koje učenici mogu provoditi svoje slobodno vrijeme, ali i različiti inicijatori slobodnog vremena, škole bi trebale uvelike doprinijeti u tom smislu. Suvremene škole počivaju na osnovama ili se trude implementirati osnove socijalnog konstruktivizma u svoj način rada. Kao što se iz same etimologije riječi, bez njenog poznavanja, može zaključiti da je riječ o konstrukcijama, građenju, stvaranju. Koga? Upravo učeničkih znanja i spoznaja. Učitelji i nastavnici su oni koji trebaju znati voditi i usmjeravati, ali sloboda je upravo na učenicima. (Vrkić Dimić, 2011). Učitelji, nastavnici, stručni suradnik- pedagog, ravnatelj, cijeli tim, cijela škola trebaju biti suglasni i kompetentni u tome. No, velika je odgovornost i na svima koji imaju utjecaja na učenike i mlade. Vrkić Dimić (2005) posebnu pažnju želi osvrnuti i na mlade studente koji će jednoga dana uistinu raditi u odgojno-obrazovnim ustanovama. Oni trebaju biti kompetentni stvaratelji vlastitog slobodnog vremena kako bi jednog dana pozitivno utjecali na konstruiranje tuđeg kvalitetnog slobodnog vremena.

Suvremene škole odmiču se od strogo propisanih pravila, nastavnih planova i programa, žele uključiti one koji zapravo čine školu- učenike. I upravo je u tome velik izazov. Na koji način učenika „probuditi“, potaknuti osobnu aktivnost, zainteresiranost, i intrinzičnu motivaciju. Mlinarević i Gajger (2010) ističu kako ukoliko sve prethodno navedeno nije realizirano i ostvareno učenici sve više pokazuju neželjena i socijalno devijantna ponašanja ne samo u školi već i u slobodnom vremenu. Jedan od razloga tome autorice nalaze u zapostavljenosti odgojne uloge škole, odnosno nepostojanju odgoja za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu. Nastavni sadržaji kao da su i dovoljno opterećeni svime što se treba realizirati i kao da zaboravljaju na nužnost odgoja i obrazovanja u slobodnom vremenu. Meyer (2001) smatra kako je jedan od ograničavajućih čimbenika upravo pitanje o tome koliko je sadržaj primjeren s obzirom na dob učenika. Zato često mlađi učitelji i nastavnici pristupaju novinama sa dozom straha i koči ih za naprijed. Slična je situacija i s problemom straha od preopterećenosti informacijama. Stoga treba imati na umu kako učenici nikada ne usvajaju sadržaje samo glavom, već srcem, udovima, ali i svim osjetilima, čitavim tijelom (Meyer, 2001:60). Prema definiranju prednosti i mana frontalne nastave (prema Meyer, 2001) u izvannastavnim aktivnostima frontalan rad trebao bi se samo koristiti na samom početku, u svrhu organizacije, dogovora, ideja ili kao „pozornica“ za određenog učenika ili grupu učenika. Općenito, razvoj škole ne bi bio moguć bez uzimanja u obzir mišljenja onih koju tu školu čine. Ne bi smjeli učiti samo učenici već cijela škola te bi trebala biti samokritična i samoreflektivna. Škole trebaju iz godine u godinu obogaćivati ponudu izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti (Martinčević, 2010). Prethodno tome, ključno je da zadovolje samo jedno, a to je interes i dobrovoljno uključivanje učenika.

5.1. IZVANNASTAVNE I IZVANŠKOLSKE AKTIVNOSTI GRADSKIH ŠKOLA GRADA ZADRA

Kako je u dosadašnjem tekstu vidljivo, izvannastavne i izvanškolske aktivnosti najčešće su spominjani oblici slobodnovremenskog odgoja i obrazovanja u kontekstu školstva. Nakon interpretacije zakonskih odredbi i dokumenata te definiranja što su to izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, promotrit će se nekoliko gradskih škola grada Zadra i aktivnosti koje one nude putem mrežnih stranica škola. Općenito, grad Zadar je osnivač deset gradskih osnovnih škola, a u nastavku će se analizirati četiri škole i njihove aktivnosti te njihov potencijalan odgojno-obrazovni utjecaj tijekom slobodnog vremena učenika. Odabir škola

donesen je na temelju poznavanja osnovnih informacija o školama, ali i ponekim praktičnim iskustvima.

Osnovna škola Krune Krstića smještena je u zadarskim Arbanasima. Kao što je to uobičajeno, na službenoj stranici škole (URL3), nalaze se osnovne informacije poput mjesta gdje se škola nalazi, adrese, podatka o tome tko je ravnatelj ili ravnateljica, upisa u osnovnu školu te posebnih pravila kojih su se svi djelatnici, ali i roditelji i djeca trebali pridržavati za vrijeme ovogodišnje epidemije Covida-19. Na mrežnoj stranici ove osnovne škole, uz odgovarajuće podatke, omogućen je pristup e-dnevniku roditeljima i djeci što znači da je ova škola implementirala takav oblik rada. Uz navedeno stručno osoblje, stranica nudi mogućnost preuzimanja dokumenata poput ispisnica, zahtjeva za upis djeteta u školu i slično. Osim oglasne ploče, kutka za roditelje, popisa hrane školske kuhinje, fotogalerija i natječaja, na službenoj stranici mogu se pronaći podaci vezni uz izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. One su smještene u kategoriju projekata i aktivnosti. Kao prvi navedeni projekt naveden je produženi boravak. Produženi boravak se prvi put realizirao školske godine 2004./05. Produženi boravak zahtjeva određene prostorno materijalne uvijete i organizaciju. Ideja produženog boravka zasnovana je kako bi pomogla djeci i roditeljima. Učenici u ovoj školi mogu biti u produženom boravku od kraja nastave toga dana do 17 sati. U tom vremenskom periodu omogućen im je topli obrok, odmor, ali i vrijeme u kojem pišu domaće zadaće, družu se, igraju samostalno ili u skupinama i slično. I u produženom boravku, nakon završenih obveza za sljedeći školski dan, učenici mogu samostalno ili uz pomoć učitelja vježbati, učiti i ponavljati sadržaje iz redovne nastave, te organizirati slobodne aktivnosti prema izboru djeteta i mogućnostima škole. Iz tog razloga i produženi boravak svojevrsno omogućuje slobodne aktivnosti i potencijalan je prostor razvoja učeničkih sposobnosti, interesa, kreativnosti i svega ostalog što je već u radu prethodno navedeno. Produženi boravak idealno je mjesto i vrijeme u kojem se učenici mogu slobodnije družiti, komunicirati, ali i igrati. Učitelj koji s djecom provodi vrijeme u produženom boravku može to vrijeme iskoristiti kvalitetno osmišljavajući različite aktivnosti svakoga dana uz naravno uzimanje u obzir učeničke ideje i interese. Relevantnost vremena provedenog u produženom boravku može uvelike utjecati na socijalne, odgojne i zdravstvene vrijednosti učenika te njegov intelektualan i kreativni razvoj, odnosno ukratko rečeno, na razvoj učenikove ličnosti. Ova osnovna škola posebnu pažnju i značaj pridodaje učenicima albanske nacionalne manjine na području Zadra. Iz tog razloga škola nudi takozvani Model C, nastavu albanskog jezika koja se održava subotama i kao takva ima svoj specifičan nastavni plan i program. Sukladno tome, kao jedan oblik izvannastavne i izvanškolske aktivnosti, ova osnovna škola omogućila je učenicima

višednevni posjet Albaniji te napisala pismo zahvale albanskom predsjedniku. Osim navedenog projekta i aktivnosti, važno je istaknuti školski časopis „Fontana“ koji je odličan primjer izvannastavnih aktivnosti i kvalitetnog utjecaja na obrazovni razvoj učenika. Učenici u časopisu pišu o različitim temama od svakodnevice, kućnih ljubimaca, pitanja rasne različitosti, (ne)jednakosti, učenja, zdravlja i zdrave prehrane i sličnog.

Mrežna stranica osnovne škole Šime Budinića (URL4) sistematizirana je na sličan način. Također sadrži osnovne informacije o školi, kutak za roditelje, fotogaleriju, oglasnu ploču i sve ostale bitne informacije vezane uz rad i organizaciju ustanove. Škola na mrežnoj stranici rado objavljuje uspjehe i titule poput „eko škole“, odnosno sudjelovanja škole u projektima koji se tiču zaštite i očuvanja okoliša te prirode. U posebnoj kategoriji školskih projekata kao izuzetno poželjnog odgojno obrazovnog oblika rada, navode se projekti poput UNICEF-ovih projekata „Škola bez nasilja“, „Prekini lanac“, „Škola za Afriku“, projekt prevencije ovisnosti „Trening životnih vještina“, SEMEP projekt, projekt GLOBE škole, projekt "Mirno more", projekt novinarske grupe „Upoznajmo se“, projekt „Čitamo u obitelji“, projekt „Vikendom u dvoranu“ i projekt „Eko škola“. Iz same brojnosti i raznovrsnosti navedenih projekata vidljivo je kako se unutar osnovnoškolskog odgoja i obrazovanja implementiraju razne teme i područja koji odmiču od formalne, frontalne nastave i učenike poučavaju stvarnim događanjima i situacijama u svijetu danas. I ova škola nudi mogućnost produženog boravka i na svojoj stranici nude točan raspored, vremenski i sadržajni za svaki dan u tjednu. Također, i ova škola ima svoj časopis.

Mrežna stranica osnovne škole Zadraski otoci (URL5) strukturirana je također na sličan način. Za razliku od prethodne dvije mrežne stranice škole, ova nudi mogućnost preuzimanja školskog kurikulumu za školsku godinu 2019./20. Kao oblike izvannastavnih aktivnosti navodi se dodatna nastavna iz matematike za učenike razredne nastave. Učenicima predmetne nastave nudi se dodatne aktivnosti iz nastave iz biologije te aktivnost pomlatka Hrvatskog crvenog križa. Ovom aktivnošću učenike se poučava pružanju pomoći i osnova prve pomoći, osjećaju empatije, spremnosti na pomoć, a nastava se realizira kroz različite načine rada, samostalan rad, rad u skupinama ili odlaskom na terenska istraživanja. Stariji učenici predmetne nastave mogu se uključiti u dodatnu nastavu iz povijesti i geografije te hrvatskog i stranih jezika. Za navedene predmete ponuđene su i dopunske aktivnosti. Izborna nastava odnosi se na biranje stranog jezika, informatike i vjeronauka. Ponuda izvannastavnih aktivnosti sastoji se od plesne škole, literarno-recitatorske, likovno-dramske i likovno-literarne aktivnosti. U školi se odvijaju, u sklopu izvannastavnih aktivnosti i kreativne radionice, radionica upoznavanja tradicijskih vezova i kulturne baštine te različiti oblici

kreativno-umjetničkih radionica. Projekt domaćinstva i univerzalne sportske škole, novinarske aktivnosti i mnoge druge. Nadalje, kalendarski su označene izvanučioničke aktivnosti, odnosno uglavnom posjeti različitim ustanovama. Od projekata, na mrežnoj stranici škole, posebno se ističe projekt Fenomenologije smokve.

Mrežna stranice OŠ Petra Preradovića (URL6) uređena je na sličan način kao i ostale mrežne stranice škola. Od osnovnih informacija o školi, dokumenata, kontakata, aktualnih i važnih obavijesti do sadržaja i zbivanja koji se realiziraju unutar škole ili izvan nje. Na samom početku, među uvodnim riječima o samom smještaju škole, broju učenika i sličnom, ističe se važnost i zastupljenost raznih izvannastavnih aktivnosti. Tako učenici sudjeluju u sportskim klubovima, dramskim, literarnim, recitatorskim, likovnim, ritmičko-plesnim, knjižničarskim i mnogim drugim skupinama. Ono čime se škola posebno ponosi i ističe je to kako je od 2019. godine započela s radom zadruge koja nosi naziv „Mlade ruke“. U okviru rada zadruge izrađivali su se različiti ukrasi za vrijeme Božića i Uskrsa, romantični pokloni za Valentinovo, ali i ekološki sapuni i suveniri. Učenici i u ovoj osnovnoj školi imaju priliku biti malim novinarima te kreiraju i uređuju uz pomoć učitelja svoj školski časopis. Ističe se i nova vrsta izvannastavne aktivnosti koja je uvedena školske godine 2019./2020., a to je volonterski klub. Klub je namijenjen za učenike predmetne nastave s ciljem razvoja učeničke humanosti i pozitivnih, željenih stavova. Također, njime se želi osvijestiti potreba za solidarnošću i važnosti međusobnog pomaganja kao i razvoj empatije za one kojima je potrebna bilo kakva pomoć unutar škole ili izvan nje. I ova škola nudi mogućnost produženog boravka.

Problematika i složenost slobodnog vremena su aktualne i relevantne teme svakodnevice no često se zaboravljaju ili pak uzimaju kao samorazumljive. Fenomenologiju i kulturu slobodnog vremena nužno je implementirati u odgojno obrazovne sadržaje, ali i izvan tog konteksta. Obrazovanje za slobodno vrijeme i u slobodnom vremenu treba biti permanentno. U školama je to moguće realizirati kroz nastavu svih predmeta u osnovnoj školi, posebice na satu razredne zajednice na kojem bi se moglo diskutirati o temi slobodnog vremena. Također, pedagozi i nastavnici ili učitelji mogu zajedničkim snagama organizirati radionice ili slične oblike rada u kojima će učenici biti uključeni. Ono što učenici, posebice u osnovnoškolskoj dobi, žele je da se njihov glas čuje i uvaži. Za razliku od adolescenata ili drugih uzrasta, osnovnoškolci, a posebno učenici razredne nastave, vole komunicirati, igrati se, družiti, pitati i slično. Zato im ne treba još jedno zamorno predavanje unutar trajanja školskog sata o slobodnom vremenu u kojem bi trebali čuti definiciju slobodnog vremena i načinima kako se mogu iskoristiti. Dobra je ideja i pozvati predstavnike različitih organizacija, udruga, klubova i sličnog koji mogu probuditi interes kod učenika i potaknuti ih

na dodatnu aktivnost. Uz navedeno, neizostavne su i prethodno spomenute izvannastavne aktivnosti koje trebaju biti osmišljene u skladu s učeničkim željama i afinitetima. Trebaju biti promišljene, zanimljive i iznova drugačije i nove. Osim odgojno obrazovnih djelatnika, studenti koji su na putu prema postanku učitelja ili nastavnika trebali bi imati priliku okušati se tijekom studija kako da i oni pobude interes učenika za aktivno i kvalitetno ispunjavanje slobodnog vremena. Mnoge osnovne škole, zbog životnog tempa roditelja koji su u radnom odnosu i njihove ne mogućnosti provođenja vremena s djecom u potrebnoj mjeri, imaju ponudu i mogućnost produženog boravka. Produženi boravak svojevrsan je projekt i rezultat suradnje grada i škole. I u produženom boravku se, između ostalog, može kvalitetno provoditi slobodno vrijeme ili o njemu razmišljati i govoriti.

Tijekom studija trebali bi pojmiti relevantnost ove teme, posebice u svakodnevici u kojoj se živi danas. Kako oni kao mladi studenti mogu doprinijeti boljem i kvalitetnijem iskorištavanju slobodnog vremena, kako doprijeti do učenika, prepoznati njihove sklonosti te kako ih na koncu učiniti slobodnima i sretnima. Na posljetku, bilo bi poželjno kada bi se unutar postojećih kolegija određenih studija poput pedagogije, sociologije, antropologije, ali i drugih, implementirali segmenti promišljanja o slobodnom vremenu. Na nekim sveučilištima je kolegij pedagogije slobodnog vremena prošlost. On ne mora postojati kao takav, ali se ona znanja i ishodi te ciljevi mogu pridodati nekim srodnim kolegijima poput didaktike ili metodike, opće pedagogije ili školske pedagogije. Prostora je mnogo, a na ljudskom faktoru i nositeljima odgojno obrazovnih ustanova, roditeljima, medijima i vladajućima koliko će promovirati, isticati i dati značaja slobodnom vremenu kao bitnoj odrednici društva i kulture u kojoj se živi.

Klasična podjela učenja je na formalno, neformalno i informalno. Kada je riječ o slobodnom vremenu informalno učenje je ključno. Ono se odnosi na vlastito obrazovanje i neposredno učenje putem vlastitog iskustva. Samostalno učenje je ono u kojem pojedinac svojevoljno i svjesno uči o onome što ga zanima. Drugi mogu biti uključeni u takvo učenje, ali nemaju nikakvog utjecaja na pojedinca koji uči. Ovakvo učenje se još naziva i samoorganiziranim učenjem (Pastuović, 2012). U procesu cjeloživotnog učenja, informalni tip učenja od najvećeg je značenja. Nakon završenog formalnog (školskog) obrazovanja i učenja, uz poneko neformalno obrazovanje (tečajeve, seminare i slično) ostatak života i vremena čovjek provodi učeći informalno. Jednako važno kao i samointencionalno učenje je i iskustveno učenje. Ono se događa svakodnevno i u različitim kontekstima i situacijama. Različite životne prilike ili ne prilike, situacije, vrijeme i prostor u kojem se pojedinac nalazi mogu uvelike utjecati na ono što će informalnim načinom naučiti. Pojedinac možda toga u

početku neće biti svjestan no kasnije postane. Rijetko kada je određena aktivnost samo ono što podrazumijeva. Svaka aktivnost uključuje misaone procese, intelektualne napore, poneku fizičku aktivnost, emocije i slično. Utoliko, svaka je aktivnost višestрана i multifunkcionalna te se njome uči puno više od nje same. Ono što razlikuje samoobrazovanje od iskustvenog učenja je upravo intencija, namjera. Iskustveno učenje se događa sasvim neplanirano i neorganizirano.

Sve više svjetskih zemalja shvaća nužnost i važnost kvalitete obrazovanja. Kvalitetno obrazovni pojedinci su oni koji čine državu boljom, konkurentniji su na tržištu rada, ali i doprinose državnom gospodarstvu i razvoju. Kvalitetno obrazovan pojedinac može doprinijeti sebi i državi ukoliko državi, vladajući, ali i državni podsustavi omoguće pojedincu put prema uspjehu. U svakoj državi trebala bi se provoditi politika kvalitetnog obrazovanja uz objašnjenje što bi to država poimala pod kvalitetnim obrazovanjem, o čemu ono ovisi i kako se postiže. Često se pod obrazovanje, posebice s konotacijom kvalitetnog, podrazumijeva formalno obrazovanje što nije točno. Ne smije se zaboraviti na koncept cjeloživotnog učenja i ostale vrste učenja i obrazovanja. Kvalitetna škola nije ona u kojoj učenici imaju najbolji uspjeh već ona koja će učiti zajedno s učenicima. Škola koja će formirati pojedince spremne na život i izazove s kojima će se susretati. Također, ona koja će pojedinca učiti kompetitivnim za pronalazak posla i zadovoljavajući socioekonomski status.

Navedene gradske škole imaju uglavnom sličan način organizacije svojih mrežnih stranica koji svakako pruža jednostavan i lak pregled i pretragu sadržaja koji se žele pronaći. Vidljivo je kako se škole u načinu rada odmiču od frontalne nastave, kurikulumom zadanih tema i sličnog. Njihov rad počiva na načelima socijalnog konstruktivizma, a u radu su implementirani poželjni načini rada, odnosno rad u skupini, u paru, održavanje radionica i projektna nastava. Projekti su oni koji su uvelike hvalevrijedni. Učenici u njima rado sudjeluju, osmišljavaju ih, dijele zadatke i uloge, a obrazuju se na više područja. Projekti različitih tematika šire učeničke spoznaje i vidike i što je najbitnije kroz njih učenici povezuju školski svijet sa stvarnim svijetom. Povezuju znanje iz mnogih predmeta, svoje vještine i sposobnosti. Kroz projekte se učenike često poučava o lokalnim dragocjenostima koje se trebaju njegovati i čuvati, upoznaju vlastitu, ali i regionalnu i nacionalnu baštinu bila ona materijalna ili nematerijalna. Veoma je slično i sa sudjelovanjem u školskim časopisima. Sudjelujući na stvaranju časopisa, učenici nisu samo u ulozi novinara već pravog malog istraživača svijeta. Časopisi služe kao i pisani materijal kojima se mogu kasnije ponositi jer se u njima najčešće nalaze zanimljivosti u kojima je škola sudjelovala kroz školsku godinu, postignuća i slično. Iz navedenih mrežnih stranica škola vidljivo je i kako je suradnja škola s

ostalim ustanovama i suradnicima veoma bitna. Prilikom posjeta mrežnih stranica škola treba imati na umu kako se sadržaji često mijenjaju te uvelike ovise o periodu školske godine u kojem se pretražuju. One ovise o informatičko tehnološkim stručnjacima koji uređuju stranicu. Zato ne treba navedene sadržaje uzimati kao konačne i jedine. Mrežne stranice svojim opusom mogu samo na jedan način dočarati svijet škole i učenika u njoj, kako bi se postigao više holistički uvid potrebno je neposredno boraviti u školi. Bez obzira na navedeno, iz primjera samo nekoliko škola vidljivo je kako se u današnjici sve više koriste načela konstruktivizma u nastavi. Zamišljeni sadržaji i aktivnosti su takve da isključuju strogo formalnu nastavu te sve veću samostalnost pridodaju učenicima. Prilikom odabira radionica, projekata i aktivnosti općenito dobro je polaziti od onog aktualnog i stvarnog te zornosti u učenju. No, potrebno je i uzimati dobre primjere iz prošlosti kao što je nekadašnji predmet domaćinstva iz bivše države Jugoslavije. Sve to ne bi bilo moguće bez učenika, bez djelatnika i drugih suradnika škole. A još manje bi bilo moguće ukoliko nije zadovoljeno ono nužno, a to je interes i želja djeteta za sudjelovanjem. Kada je to zadovoljeno učenici će vrlo vjerojatno dati sve od sebe, biti sretni, željno iščekivati sljedeći susret i bit će slobodni „homo ludens“.

6. ZAKLJUČAK

Ovim radom, na temelju znanstvenih teorijskih postavki i rezultata analiziranih empirijskih istraživanja, htjelo se ukazati na važnost i specifičnosti slobodnovremenskih aktivnosti učenika osnovne škole, s naglaskom na funkciju njihova obrazovnog razvoja. Ono što učenici čine u svoje slobodno vrijeme, aktivnosti i sadržaji kojima posvećuju svoje slobodno vrijeme utječu na formiranje pojedinaca kao osobe. Taj proces formiranja ovisi o samom učeniku, ali i vanjskim čimbenicima, obitelji, vršnjacima, odgojno-obrazovnim djelatnicima, medijima, socioekonomskim (ne)mogućnostima i sličnom. Potreba za slobodnim vremenom svih ljudi je neupitna, kao i nužnost osvješćivanja o tome kako obrazovati učenike u slobodnom vremenu i za slobodno vrijeme.

Slobodno vrijeme je svojevrsan kulturni fenomen. Način na koji se ono poima ovisi o povijesnom, kulturnom i društvenom kontekstu. U pojedinim razmatranim definicijama slobodno se vrijeme dovodi u odnos s dokolicom, no većina autora naglašava kako je slobodno vrijeme ono u kojem čovjek slobodno i sretno živi, ma kakvo god to individualno značenje imalo za pojedinca. Temeljno ljudsko pravo svakog čovjeka je ono na slobodu.

Iz rezultata mnogobrojnih empirijskih istraživanja vidljivo je kako su moguće aktivnosti tijekom slobodnog vremena uistinu raznovrsne, a svaka od njih svakako ima svoje funkcije i utječe na učenike i njihov obrazovni te odgojni razvoj. Različita su shvaćanja autora o čemu sve izbor slobodnih aktivnosti ovisi, no većina je složna kada je riječ o zadovoljenju onog važnog, a to je činjenica da su učenici slobodni i sretni prilikom odabira, angažmana i obavljanja aktivnosti. Ključno je usmjeriti učenike prema uključivanju u pozitivne aktivnosti. One iziskuju kreativnost, vedar duh, interes, vještine, ali i tjelesnu i psihičku spremnost te određene socijalne i ekonomske mogućnosti. Loš način iskorištavanja slobodnog vremena vodi u neželjenom odgojnom i obrazovnom smjeru čiji je put jako teško presjeći i započeti novi. Izvan prostora škole, velika je važnost i uloga roditelja, obitelji, vršnjaka i okoline. Oni su na svojevrsan način odgovorni za angažman djeteta kroz raznovrsne kvalitetne slobodnovremenske aktivnosti. U školi se takve aktivnosti uglavnom zastupaju kroz realizaciju izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti čiji se spektar širi sukladno vremenu i promjenama u društvu pa tako i životu. Iako su određene nastavnim kurikulumom, detaljnije se trebaju konstruirati u suradnji i dogovorom između učenika i učitelja ili nastavnika. Najbitnije je to da učenici samovoljno pristupe takvim aktivnostima, odnosno da izabiru ponuđene aktivnosti koje ih uistinu zanimaju i u kojima uživaju. Broj slobodnih aktivnosti varira od učenika do učenika, zato je potrebno u obzir uzeti dob, katkad i spol djeteta, njegove

talente, ali i emocionalnu, fizičku i intelektualnoj zrelost, školski uspjeh i obiteljske mogućnosti ili nemogućnosti. Kada je riječ o obiteljskim prilikama ili neprilikama potrebno je na vrijeme otkriti takve učenike, obitelji, postići to da se sama djeca ili roditelji otvore i obrate za pomoć te im na adekvatan način pružiti potrebnu pomoć. Primjerice, ukoliko je riječ o učenicima koji su skloni devijantnom ponašanju poželjno je opteretiti njihov dan u smislu određivanja jasnih aktivnosti, njihova sadržaja i duljine trajanja. Time se preustrojavaju, uče se organiziranosti i redu te pozitivnoj disciplini. Roditeljska kompetentnost katkad je presudna u prepoznavanju dječjih afiniteta, ali i usmjerenju i pomoći. Ukoliko samo dijete ne pokazuje jasne interese, roditelji se susreću s mnogobrojnim ponudama slobodnih aktivnosti i pritom teško procjenjuju koliko aktivnosti je potrebno i dovoljno, a koliko opterećujuće za učenika. Velika je želja roditelja za uključivanje svoje djece u pozitivne aktivnosti, zdrav, aktivan način života, savladavanje vještina i mnogočega drugog. No, pritom se ne smije zaboraviti primarna dječja i učenička želja, a to je bezbrižno djetinjstvo i skladan obiteljski život. Djeci treba pustiti da ipak budu djeca. Učenici osnovnoškolske dobi žele znati mnogo, živahni su i zainteresirani za različita područja, ali aktivnosti u slobodnom vremenu im ne bi nikako smjele predstavljati teret i obvezu. Sve dok dijete/učenik uživa u njima to je dobar pokazatelj roditeljima, učiteljima, nastavnicima, ali i svim ostalima koji utječu na dijete da je sve u redu. Ranije spomenuti skladan obiteljski život nužan je u svim periodima odrastanja, ali posebice u nižoj životnoj dobi. Suvremen životni tempo i sam način života, utrka za novcem, briga za egzistenciju, ekonomiju i bolje sutra katkad narušavaju obiteljsko zajedništvo, red te zajednička druženja i aktivnosti. Iz tog razloga se često odgojna uloga obitelji pokušava zamijeniti ili nadopuniti u školama. Na sreću, suvremene škole individualiziranim pristupima, pomicanjem nastavne prakse prema konstruktivističkim načinima rada i napretkom uspijevaju učenicima ponuditi mnogobrojne aktivnosti i sadržaje u skladu s njihovim interesima. Naravno da su sustavno bavljenje aktivnostima neće zamijeniti obitelj, ali će uvelike pomoći prije svega roditeljima, ali i djeci. Utjecaj svih provedenih aktivnosti na učenike i njihov razvoj je neupitan. Sve ono što učenici rade katkad u većoj, katkad u manjoj mjeri utječe na način formiranja njihove ličnosti, na njihov karakter, navike i stil života. To je potrebno shvatiti veoma ozbiljno i upravo u tome se krije važnost slobodnih aktivnosti te njihova nužnost da budu kvalitetne.

Slobodno vrijeme je sveprisutno i ono se konstantno mijenja oviseći o mnoštvu čimbenika. To je jasno vidljivo i na temelju povijesnog razvoja slobodnog vremena, točnije promjena u njegovom načinu poimanja i iskorištavanja. Upravo zbog toga je ova tema uvijek iznova zanimljiva i aktualna. Promjene su svakodnevne, a u skladu su s opće dominantnom

kulturom življenja te civilizacijskim napretkom. Dobiveni rezultati istraživanja slobodnog vremena predstavljaju nove spoznaje koje ovise o mnogobrojnim kontekstima, ali su i svojevrsan apel na nova istraživanja te otkrivanje promjena koje nastaju sukladno širim društvenim procesima i promjenama. Kultura, društvo pa tako i način življenja se mijenja iz dana u dan. Čovjek se prilagođava iz dana u dan različitim okolnostima. Nakon izvjesnog perioda i naša sadašnjost će jednom predstavljati prošlost te će trenutno aktualno poimanje slobodnog vremena zamijeniti neko drugo, novo shvaćanje i neke druge aktivnosti koje možda još nisu niti razvijene. Iz svega navedenog, važnost ove tematike, pa tako i istraživanja, je jasna. Istraživanja u različitim povijesnim periodima ukazivala su na različitost i promjene unutar svakodnevnog vremena. Danas su te promjene brže i sveobuhvatne, a mogućnosti i spektar aktivnosti se dinamično povećava. Djeci i mladima je slobodnovremenski segment života iznimno bitan. To je vrijeme u kojem mogu raditi na sebi, kvalitetno se razvijati, obrazovati i odgajati. U osnovnoškolskoj dobi utjecaj obitelji, vršnjaka i škole, odnosno učitelja, je katkad presudan. Zato bi taj utjecaj trebao biti pozitivan, ispravan i dobro usmjeren. Neka slobodno vrijeme ne bude isključivo besadržajan period ili period odmicanja od škole i obveza, već period istinske slobode i sreće te prostor slobodnog obrazovnog i odgojnog razvoja svih članova društva, a posebice djece i mladih.

7. POPIS LITERATURE

a) Knjige

Cindrić, M., Miljoković, D., Strugar, Z. (2010), *Didaktika i kurikulum*. Zagreb:IEP.

Giesecke, H. (1993), *Uvod u pedagogiju*. Zagreb: Educa.

Grbić, V. (2014), *Deset dana bez ekrana*. Zadar: Udruga CINAZ.

Huizinga, J. (1992), *Homo ludens*. Zagreb: Naprijed.

Janković, V. (1973), *Slobodno vrijeme u suvremenoj pedagoškoj teoriji i praksi*. Zagreb: Pedagoško-književni zbor.

Lefebre, H. (1988), *Kritika svakidašnjeg vremena*. Zagreb: Naprijed.

Meyer, H. (2001), *Didaktika razredne kvake*. Zagreb: Educa.

Miliša, Z. (2012), *Tamna strana ekrana*. Varaždin: TIVA.

Mužić, V. (2003), *Uvod u metodologiju istraživanja odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Educa.

Pastuović, N. (2012), *Obrazovanje i razvoj*. Zagreb: Institut za društvena istraživanja u Zagrebu, Centar za istraživanja i razvoj obrazovanja.

Platon (2001), *Država*. Zagreb: Naklada Jurčić.

Plenković, J. (2000), *Slobodno vrijeme mladeži*. Rijeka: Sveučilište u Rijeci.

Previšić, V. (2007). *Kurikulum*. Zagreb: Zavod za pedagogiju Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu.

Rosić, V. (2005), *Slobodno vrijeme – slobodne aktivnosti*, Rijeka: Biblioteka Educo.

Vizek-Vidović, V. (2014). *Psihologija obrazovanja*, Zagreb: IEP.

b) Članci u zbornicima i časopisima

Badrić, M., Prskalo, I., Matijević, M. (2015), Primary School Pupils' Free Time Activities. *Croatian Journal of Education*, 17(2): 299-331. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=208338

Bertić, D., Rajić, V., Šiljković, Ž. (2007), Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. *Odgojne znanosti*, 9(2): 133-145. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=37104

European Commission/EACEA/Eurydice, 2018. *The Organisation of School Time in Europe. Primary and General Secondary Education – 2018/19*. Eurydice Facts and Figures. Luxembourg: Publications Office of the European Union. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=the+organisation+of+school+time+in+europe&id=ED593459>

Griffiths, M. (2011), Favoured Free-Time: Comparing Children's Activity Preferences in the UK and the USA. *Children & Society*, 25(3): 190-201. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=favoured+free+time+activities&id=EJ927904>

Ilišin, V. (2003), Mediji u slobodnom vremenu djece i komunikacija o medijskim sadržajima. *Medijska istraživanja*, 9(2): 9-34. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/23306>

Jeđud, I., Novak, T. (2006), Provođenje slobodnog vremena djece i mladih s poremećajima u ponašanju – kvalitativna metoda. *Revija za sociologiju*, 37(1-2): 77-90. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=20347

Izquierdo Clemente, D. (2018) Analysis of Family Shared Leisure Time in Early Childhood and Their Relation with Parental Competencies. *Early Child Development and Care*. 188(11): 1579-1591. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=analysis+of+family+shared+leisure+time&id=EJ1191786>

Komar, Z. (2009), Slobodno vrijeme kao vrijeme istinskog obrazovanja. *Filozofska istraživanja*, 29(2): 297-302. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=64991

Kozina, A. (2015), Aggression in Primary Schools: The Predictive Power of the School and Home Environment. *Educational Studies*, 41 (1-2): 109-121. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=aggression+in+primary+school&id=EJ1044655>

Kozub, Francis M.; Farmer, J. (2011), Free Time Motivation and Physical Activity in Middle School Children. *Physical Educator*, 68(1): 18-29. Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=free+time+activities&id=EJ962810>

Martinčević, J. (2010), Provođenje slobodnog vremena i uključenost učenika u izvannastavne aktivnosti unutar škole. *Život i škola*, 56(24): 29-34. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=94831

Mlinarević, V., Gajger, V. (2010), Slobodno vrijeme mladih – prostor kreativnog djelovanja. *HAZU, Zavod za znanstveni i umjetnički rad*, 43-58. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/505378>

Mlinarević, V., Miliša, Z., Proroković, A. (2007), Slobodno vrijeme mladih u procesima modernizacije – usporedba slavonskih gradova i Zadra. *Pedagogijska istraživanja*, 4(1): 81-97. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=174925

Polić, R. (2003), Odgoj i dokolica. *Metodički ogledi: časopis za filozofiju odgoja*, 10(2): 25-37. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=9547

Previšić, V. (2000), Slobodno vrijeme između pedagogijske teorije i odgojne prakse. *Napredak*, 141(4): 403-410. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/56972>

Proleta, J., Svalina, V. (2011), Odgojna uloga izvannastavnih glazbenih aktivnosti. *Život i škola*, 57(26): 134-152. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=114757

Sadovaya, Victoriya V., Khakhlova, O., Reznikov Aleksandr A. (2015), The Formation of Professional Readiness of a Social Teacher to Organization of Children's Leisure Time

Activities. *International Journal of Environmental and Science Education*. 10 (4): 595-602.

Dostupno na: <https://eric.ed.gov/?q=childrens+leisure+time+activities&id=EJ1081886>

Valjan Vukić, V. (2016), Izvannastavne i izvanškolske aktivnosti – višestruke perspektive.

Školski vjesnik, 65(1): 33-57. Dostupno na: <https://hrcak.srce.hr/177319>

Vidulin-Orbanić, S. (2008), Fenomen slobodnog vremena u postmodernom društvu.

Metodički obzori, 32(6): 19-33. Dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=52119

Vrkić Dimić, J. (2005), Stvarne i željene aktivnosti studenata u slobodnom vremenu.

Pedagogijska istraživanja, 2(2): 313-325. Dostupno na:

https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=205410

Vrkić Dimić, J. (2011), Učenje kroz prizmu socijalnog konstruktivizma. *Acta Iadertina*, 8(1):

77-90. Dostupno na: https://hrcak.srce.hr/index.php?show=clanak&id_clanak_jezik=280125

Vukasović, A. (2000), Sve veća važnost odgoja u slobodnom vremenu. *Napredak*, 141(4):

448-457. Dostupno na: <https://www.bib.irb.hr/574723>

c) Mrežne stranica bez autora

Hrvatski jezični portal. Dostupno na: <http://hjp.znanje.hr/index.php?show=search>

URL1: https://narodne-novine.nn.hr/clanci/sluzbeni/2008_06_63_2129.html

URL2: <https://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=44727>

URL3: <http://www.os-kkrstica-zd.skole.hr/>

URL4: http://os-sbudinica-zd.skole.hr/natje_aji

URL5: <http://os-zadarski-otoci-zd.skole.hr/>

URL6: <http://os-ppreradovica-zd.skole.hr/>

d) Zakoni i pravilnici

Nastavni plan i program za osnovnu školu (2006), Zagreb: Ministarstvo znanosti, obrazovanja i športa.

Zakon o odgoju i obrazovanju u osnovnoj i srednjoj školi (2020) Dostupno na:
<https://www.zakon.hr/z/317/Zakon-o-odgoju-i-obrazovanju-u-osnovnoj-i-srednjoj-%C5%A1koli>

8. Sažetak

Slobodnovremenske aktivnosti učenika osnovne škole u funkciji njihova obrazovnog razvoja

Osnovni cilj ovog rada bio je problematizirati, ali i naglasiti važnost slobodnog vremena u kontekstu obrazovnog razvoja. Pri tome se u obzir uzimala osnovnoškolska učenička populacija. Aktivnosti kojima se djeca/učenici bave tijekom svog slobodnog vremena od velike su važnosti za njihov daljnji razvoj. Spektar aktivnosti, mogućnosti i načina na koje osnovnoškolska učenička populacija može iskoristiti svoje slobodno vrijeme gotovo je nemoguće obuhvatiti. O kakvim god aktivnostima bila riječ, one trebaju biti usmjerene ka pozitivnom obrazovnom razvoju učenika i kvalitetnom razvoju njihove ličnosti. U radu su prikazana različita poimanja slobodnog vremena određenih autora koji prilikom stvaranja definicija uzimaju u obzir različite aspekte. Kao i sve ostalo, slobodno vrijeme se mijenjalo kroz povijest pod utjecajem različitih kulturnih, političkih i društvenih okolnosti te u koraku s civilizacijskim promjenama. Posebna važnost u radu pridana je aktivnostima i funkcijama slobodnog vremena. U nastavku su prikazani rezultati nekih ranijih istraživanja koja su bila srodna ovoj istraživačkoj temi. Brojnost istraživanja i njihove različite tematike u kontekstu slobodnog vremena ukazuju na bogatstvo i relevantnost ove teme. Njihovi rezultati svojevrsni su poticaji na nova suvremena istraživanja. U kontekstu školstva, slobodnovremenske aktivnosti su uglavnom zastupljene kroz realizaciju izvannastavnih i izvanškolskih aktivnosti. U radu se navodi i analizira nekoliko gradskih škola grada Zadra s obzirom na ponuđene izvannastavne i izvanškolske aktivnosti. Osim samih učenika pri izboru aktivnosti veliku ulogu imaju roditelji, učitelji i vršnjaci.

Slobodno vrijeme nemoguće je jednolično definirati, no bilo ono vrijeme razonode, odmora ili razvoja ličnosti uvijek se može govoriti o određenim aktivnostima. Učenik/dijete uz dobre primjere, uzore i vođe – roditelje i učitelje može učiniti mnogo. Ključno je ispuniti onu primarnu dječju želju, a to je da dijete bude dijete, da se igra te da je istinski sretno i zadovoljno.

Ključne riječi: aktivnosti, djeca/učenici, osnovna škola, razvoj, slobodno vrijeme

9. Summary

Leisure (free time) Activities of Primary School Students in the Function of Their Educational Development

The main goal of this paper was to problematize, but also to emphasize the importance of free time in the context of educational development. The primary school student population was taken into account. Activities that children / students engage in during their free time are of great importance for their further development. The range of activities, opportunities and ways in which the primary school student population can use their free time is almost impossible to cover. Whatever the activities, they should be aimed at the positive educational development of students and the quality development of their personality. The paper presents different notions of free time of certain authors who take into account different aspects when creating definitions. Like everything else, leisure time has changed throughout history under the influence of different cultural, political and social circumstances and in step with the changes of civilization. Special importance in the work is given to leisure activities and functions. Below are the results of some previous research that was related to this research topic. The number of researches and their various topics in the context of free time indicate the richness and relevance of this topic. Their results are a kind of incentive for new modern research. In the context of education, leisure activities are mainly represented through the implementation of extracurricular activities. The paper lists and analyzes several city schools in the city of Zadar with regard to the offered extracurricular activities. In addition to the students themselves, parents, teachers and other same-aged students play an important role in the choice of activities.

Free time is impossible to define uniformly, but whether it is a time of leisure, rest or personality development, one can always talk about certain activities. A student with good examples, role models and leaders - parents and teachers can do a lot. The key is to fulfill that primary desire of the child, and that is for the child to be a child, to play and to be truly happy and content.

Key words: activities, children/students, primary school, development, leisure